

บันทึกฉบับสั่ง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ประทาน

หม่อมราชวงศ์ สุนนชาติ สวัสดิ์กุล

๑๒๑. ๑๕๑๑

๙๒๔๑๓

๘๔๑๖

๒๘ ก.พ. ๒๕๓๗

๓ ๐๖๘๐๔๖

๕๑๒๕๖๘๐๑๗

คำปรารภ

นางอนุพงศ์จักรพรรดิ (เข้า วันทวามร)
เป็นแม่ที่รัก และที่เคารพ อย่างสูงสุดของลูกทุกคน
แม่ได้ เลี้ยงดอบรม สั่งสอนลูกมา ด้วยความ เมตตา
กรุณาอย่างดียิ่ง ตลอดจนให้การศึกษา สมกับ
เป็นแม่ ที่พร้อมด้วยคุณธรรม อันดีของ ลูกทั้งหลาย
แม่ได้ช่วยเป็นโรคหัวใจพิการและไข้จับสัน ได้รับ
การรักษาพยาบาลอยู่ ๔ วัน ก็ถึงแก่กรรมเมื่อ
วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่บ้านถนน
ดำรงรักษ์ ส่วนจิตใจและการปฏิบัติของแม่ประ
กอบด้วยกุศลกรรมที่กระทำไว้ ย่อมตระหนักแก่
บรรดาญาติมิตรของท่าน และพวกเพื่อนๆ ของลูก
หลานท่านทุกคนที่ได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านมาแล้ว

ตั้งแต่แม่ได้ถึงแก่กรรม สอาด วัชรภักย์
มิตรที่เป็นญาติ ตั้งใจว่าจะทำสิ่งใดสักสิ่งหนึ่ง
เพื่อเป็นที่ระลึกให้แม่ หนังสือเล่มนี้จึงได้มีขึ้น
ขอขอบคุณ.

บุตรและธิดา

๑๘ กรกฎาคม ๒๔๕๓

นางอนุพงศ์จักรพรรดิ
(เข้า วันทวามร)

ประวัติย่อ

นางอนุพงศ์จักรพรรดิ (เบ้า วินทวามร)
เกิดเมื่อ ๑๖๖ ปีฉลู ตรงกับวันที่ ๓๐ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๐๘ ณ บ้านหลังพระราชวังเดิม (วัง
พระเจ้าตากสิน) จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรของ
นายเฟือก และนางเอี่ยม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐
ได้ทำการสมรสกับหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ (รอด
วินทวามร) มีบุตรและธิดาที่ยังมีชีวิตอยู่รวม ๖
คน คือ:-

๑. นายชวน วินทวามร
๒. นายชอบ วินทวามร
๓. นายชูป วินทวามร
๔. นายจรัส วินทวามร
๕. นางทองคำ สายรวงศ์
๖. นางอ้อม ชุ่มม่วง

เมื่ออายุล่วงมาได้ถึง ๘๔ ปี ร่างกายก็
อ่อนแอลง ได้ป่วยเป็นโรคหัวใจพิการ และไข้
จับสั่น ได้รับการรักษาพยาบาลอยู่ ๘ วัน ก็ถึง
แก่กรรมเมื่อวันจันทร์ที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒
เวลา ๖.๑๐ น. ที่บ้านถนนดำรงรักษ์ ศิริรวมอายุ
ได้ ๘๔ ปี.

คำนำ

คุณส์อาด วัชรภักย์ เพื่อนร่วมโรงเรียนของข้าพเจ้าปรารถนา
ในการฉาบปะนิกิจศัพ นางอนุพงศ์จักรพรรดิ (เข้า วิณฑวามร) มารดา
ของคุณชุบ วิณฑวามร ใครจะขอพิมพ์หนังสือ บันทึกครั้งสังสมเด็จฯ
กรมพระยาตำราจราชานุภาพ เพื่อแจกในงานนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า จะเป็น
ประโยชน์จึงยินดีสนับสนุน

บันทึกครั้งสังสมเด็จฯ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ ที่ประทานแก่
ข้าพเจ้านมเรื่องต่าง ๆ ทนารรวมอยู่ราว ๕๐ เรื่อง แต่ทนามาพิมพ์ในเล่มนี้
เพียง ๒๔ เรื่อง ข้าพเจ้าจึงเรียกว่า ตอนที่ ๑ เพราะยังไม่หมด เหตุที่จะทำ
บันทึกนี้ เนื่องมาจากข้าพเจ้าสนใจในวิชาวรรณคดี ประวัติศาสตร์ และ
โบราณคดีของไทย และสังสมเด็จฯ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ เสด็จกลับ
จากเมืองบึงมาประทับอยู่ ณ วังวรดิศ ได้โปรดฯ ให้ข้าพเจ้าเข้าเฝ้าเพื่อ
ซักถามปัญหาที่สนใจในวิชาเหล่านี้ ในเวลาเย็นระหว่าง ๑๖ ถึง ๑๘ นาฬิกา
ทุกวัน จึงได้ทำปัญหาขึ้นซัก เมื่อทรงตอบข้าพเจ้าก็บันทึกไว้แล้วถวายให้
ทอดพระเนตรทุกครั้ง ได้ทำสำเนาเล่มมอดดอดมาจนสิ้นพระชนม์

หนังสือรายเดือน วังวรรณคดี ได้ขอนำบันทึกครั้งสังสมเด็จฯ
พิมพ์เป็นประจำทุกเดือนเป็นเวลา ๓ ปีเต็ม ได้พิมพ์ไปแล้วราว ๓๕ เรื่อง
แต่การพิมพ์คราวนมเวลาจำกัด และข้าพเจ้าไม่มีเวลาพอที่จะชำระเรื่อง
ต่าง ๆ ให้เรียบร้อยได้ จึงจำกัดองพิมพ์เฉพาะที่มอยู่ในเล่มนี้ก่อน การที่
คุณส์อาด วัชรภักย์ ได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นนี้ นับว่าเป็นประโยชน์และเป็น
วิทยาทาน ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายที่ได้อ่านเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้คงจะพอใจ
และอนุโมทนาทั่วกัน.

สุนนชาติ สวัสดิกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๕ มิถุนายน ๒๔๖๓

สารบาญ

๑.	เรื่อง หลักการเขียนพงศาวดาร	๑
๒.	เรื่อง สร้างกรุงศรีอยุธยา	๒
๓.	เรื่อง ถ้ำว่า "มหาราช"	๕
๔.	เรื่อง ขุนหลวงตากเป็นข้าหรือ?	๗
๕.	เรื่อง "เงินตราสยาม"	๘
๖.	เรื่อง เพสคิงและสกันต์คิง	๑๓
๗.	เรื่อง ศาลาหทัยสมาคม	๑๗
๘.	เรื่อง พุทธศาสนามหาชนและหินยาน	๑๘
๙.	เรื่อง มนุษย์พวกจาม	๒๐
๑๐.	เรื่อง สร้างวัดเชตุพน	๒๓
๑๑.	เรื่อง จุฬาลงกรณมหาวิทาลัย	๒๕
๑๒.	เรื่อง ชิงปืนบอกเวลา	๒๖
๑๓.	เรื่อง สวมเสื้อเข้าเฝ้า	๒๗
๑๔.	เรื่อง การสร้างพระโค	๒๘
๑๕.	เรื่อง กรมนาฬิกาและหุ้มโมง	๒๘
๑๖.	เรื่อง ฝิ่นเมืองเซียงตง	๓๗
๑๗.	เรื่อง หลักเมือง	๓๘
๑๘.	เรื่อง พระสยามเทวาธิราช พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง ๑ ถ ๑	๔๐
๑๙.	เรื่อง สถานที่ประหารชีวิตในกรุงเทพฯ	๔๒
๒๐.	เรื่อง พระพิมพ์ดินดิบและดินเผา	๔๒
๒๑.	เรื่อง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	๔๔
๒๒.	เรื่อง วัดสุวรรณคาราราม	๔๕
๒๓.	เรื่อง ทำนาห้องสนามหลวง	๔๖
๒๔.	เรื่อง พระนรินทร์ราชและพระนโรคนทรราช	๔๖

เรื่อง หลักการเขียนพงศาวดาร

ปัญหา การเขียนพงศาวดารควรวัดหลักอะไรเป็นเครื่องประกอบ?

ตอบ หลักการเขียนพงศาวดารต้องประกอบด้วยองค์สาม คือ
ตัวการ เหตุ และ ผล

ตัวอย่าง ตัวการ ขุนหอดวงตากล่องร้างกรุงธนบุรี

เหตุ เหตุใดขุนหอดวงตากล่องร้างตั้งราชธานีที่เมืองธนบุรี ไม่ไป
ตั้งที่อื่น เช่นที่สุโขทัย อโยธยา หรือ ราชบุรี เพชรบุรี ?

ผล เมื่อขุนหอดวงตากล่องร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว ได้ผล
อย่างไร เป็นคุณหรือโทษ ?

ต้องคิดให้ครบ ๓ ข้อ จึงเรียกว่าความรู้

ตัวอย่าง ตัวการ พระพุทธยอดฟ้าเสด็จราชยายมาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์

เหตุ เหตุใดพระพุทธยอดฟ้า ไม่เอาเมืองธนฯ เป็นราชธานี
เหมือนขุนหอดวงตากล่อง ?

ผล การที่พระพุทธยอดฟ้า มาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็น
ราชธานีนั้น มีผลดีร้ายผลกับเมืองธนฯ เป็นราชธานี

ด้วยประการอย่างไรบ้าง ?

ถ้าเขียนครบ ๓ บท จึงเรียกว่ารู้.

เรื่อง สร้างกรุงศรีอยุธยา

เหตุที่จะเกิดปัญหาเรื่องนี้ เนื่องมาจากความข้องใจที่ได้อ่านในพงศาวดารถึงเรื่องการสร้างกรุงศรีอยุธยา ว่าเป็นเพราะที่กรุงศรีอยุธยาถึงปลาดินบ้าง เป็นเพราะเกิดโรคห่าชนทเมืองเดิมบ้าง ฯลฯ น่าจะมีความสำคัญอื่นในทางการเมือง และฐานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาที่เหมาะสมสำหรับที่จะปกครองอาณาจักรไทยในครั้งนั้นมากกว่าอย่างอื่น

ปัญหา การที่พระเจ้าอู่ทองมาสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น เป็นเพราะกรุงศรีอยุธยาเป็นทำเลที่อุดมอาหารการกินอุดม และเพราะเกิดโรคห่าชนทเมืองอู่ทองเดิมเท่านั้นหรือ หรือความเหตุตกตบ่อนทางการเมืองแฝงอยู่ เพราะพิจารณา ฐานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ดูจะเป็นเพราะความมั่นคงทางการเมืองมากกว่าอย่างอื่น

ตอบ เรื่องสร้างกรุงศรีอยุธยา ในพงศาวดารที่พิมพ์ไว้แล้วฟังไม่ได้ ความหนึ่งที่พระเจ้าอู่ทองตั้งมาจากเมืองเทพนคร คิดดูผู้แต่งเห็นโลกเป็นเห็นอัสวณัฎฐาณมยุมปดามากกย้ายลงมาอยู่ ดุจด้าย ๆ กับว่าพดเมืองนั้นยัดใส่กระเป๋าดังมาได้ง่าย ๆ เหมือนของเด็ก ๆ น้อย ๆ ก็การอพยพพดเมืองนั้นเป็นเรื่องใหญ่จะทำกันอย่างนั้นดูฟังยาก อีกความหนึ่งในพงศาวดารเหนือกว่าพระเจ้าอู่ทองหนีหามาจากเมืองสุพรรณ มีจริงอยู่เพียงมาแต่สุพรรณ และบางที่จะมหาดวย แต่คงไม่ใช่หาเป็นเรื่องใหญ่ แต่เหตุที่มาตั้งกรุงศรีอยุธยาหนีหนีมมอย้อย่างหนึ่งไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องของการตั้งประเทศแห่งเมืองสุโขทัย จับตรงที่สามแพร่งเพื่อจะบีบจุมกกรุงสุโขทัยทีเดียว การมาตั้งกเพยรมาเป็นเวลาดังสามสี่ปีไม่ใช่ของเร็ว ดูไม่ใช่เรื่องหา เพราะเหตุไรคิดดูไม่ใช่ของง่าย แต่ก็ไม่เกินปัญญาคนนัก พอจะ

เห็นได้ เมื่อก่อนกรุงสุโขทัยตั้งเป็นอิสระระนนเป็นเมืองของพวกเขาขอมอยู่ตลอด
 ไป ขอมตั้งเมืองตะโง้เป็นราชธานี ๆ ของขอมอยู่ใกล้ ๆ กับกรุงศรีอยุธยา
 และขอตั้งอาศัยอยู่ที่ว่า ผู้แต่งพงศาวดารไม่ได้สังเกตตรงที่เมืองอยุธยาว่า
 เป็นประตูบ้านของกรุงสุโขทัย การตั้งเมืองอยุธยาเป็นการจับประตูบ้าน
 ที่เดียว ฉะนั้นจึงไม่เป็นการเล็กน้อยเลยแต่ไม่ใช่เป็นการทำได้เร็ว เมือง
 อยุธยาเดิมเรียกว่าเมืองอโยธยา พิจารณาดีให้ละเอียดจะเห็นได้ว่าเมืองเดิม
 หดงก่อนเมืองอู่ทองมาลงหลายสิบปี คงเป็นทตมเป็นท่าเดเรือ คงสังเกต
 ได้ในพงศาวดารหลวงประเสริฐ ๆ หนักันปฐมวงศ์สร้างพระเจ้าพนัญเชิง ก่อน
 สร้างกรุงศรีอยุธยาหลายปี การสร้างพระโตเช่นหนักดง่าย ๆ ก็เห็นว่าต้อง
 สร้างในที่ ๆ มีคนมาก ในพงศาวดารกรบอัยแต่ว่าเมืองอยู่ และว่า
 พระเจ้าอู่ทองมาอยู่ ที่เวียงเหล็กวัดพุทธไสศวรรยก่อน จับเคาในพงศาวดาร
 กรุงสุโขทัย ๆ หนักันอำนาจมากอยู่ในรัชกาลพระร่วง คือ พระเจ้ารามคำแหง
 รัชกาลเดียว ได้ตะโง้ขยายตงไปจนนครศรีธรรมราชเป็นอาณาเขตต์
 เสวยราชย์นานราว ๕๐ ปีจึงสวรรคต พระเจ้าเดอไทยได้รับรัชทายาทอำนาจ
 เดิมเมืองมอญเป็นขบถ พงศาวดารพระม้าว้าทางกรุงสุโขทัยปราบกับปราบ
 ไม่ตง พวกพระเจ้าราชาธิราชตงตงชนเป็นใหญ่เป็นอิสระระกันมา ใน
 เวลาที่เมืองสุโขทัยเสื่อมอำนาจนเอง พวกไตคือพวกตะโง้ราชธานีขม
 แต่เป็นของไทย คือคนไทยอยู่ เป็นพวกเดียวกับอยุธยาได้พยายามตงเมือง
 อยุธยาชน ได้เคาในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ว่าเจ้าเมืองอู่ทองนี้ไม่ใช่เชอวงศ์อู่ทอง แต่เป็นเชย ในพงศาวดารเห็นอว่า
 เป็นตงเคาเชยฐนั้นไม่จริง เขาใจว่าพระเจ้าอู่ทองคงเป็นเชอทางตะโง้ ไป
 เป็นเชยเมืองอู่ทองแต่คบคิดกับพระยาอู่ทองตงเป็นอิสระระ ไม่เข้าทางกรุง
 สุโขทัยพระยาเดอไทยก็สวรรคต พระยาเดอไทยมหาราชได้ราชสมบัติจะ

ปรามก็ปรามไม่ลง กำลังไม่พอจะปรามกรุงศรีอยุธยา จึงขอไมตรีกับ
 พระเจ้าอยู่ทองเป็นการเดิมอกัน ไมตรีนั้นเป็นมาตตอดตสมัยพระเจ้าอยู่ทอง มี
 อยู่ในกฎหมายลักษณะลักพา ปรากฏความว่า นายสามชตาทูลพระเจ้า
 อยู่ทองว่าซาร์กเจ้าบ่าวรักนาย พาผู้คนไปสักระหวัดสองแควสู่โชทัยชะเดียงฯดา
 เดียวนเมืองทาน เป็นอนทง อินเดยวกันแล้ว จะไปตามจับผู้คน ท่านได้หรือไม่
 ความนั้นบันทึกไมตรีระหว่างสองพระนคร พวกพระเจ้าอยู่ทองถึงเกิดดูไม่
 ค่อยจะกตมเกิดยวกันนัก คือราชวงศ์ศพรพรายพระเจ้าอยู่ทองกับราชวงศ์
 ศพรรณพรายพระมหะดี ถ้าดูพงศาวดารด้วยความสังเกตจะเห็นได้ว่า เมื่อ
 พระเจ้าอยู่ทองครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ได้มอบให้พระรามเศวรัชทายาทไป
 ครองเมืองตพรคอกเมืองเดิม กับให้ชนหวดงพงวชงคอกมาเป็นพระบรมราชา
 ไปครองเมืองศพรณซึ่งเป็นเมืองของอัครมเหสี ในตำนานพระพุทศสังค
 กล่าววว่า พระบรมราชาของคนอยากตเมืองสัโชทัยนัก หากขัดด้วยพระเจ้า
 อยู่ทองไม่เห็นชอบด้วย จึงจำยอม ไมตรีระหว่างกรุงสัโชทัยกับกรุงศรีอยุธยา
 จึงคตตอดตสมัยพระเจ้าอยู่ทอง เมื่อพระเจ้าอยู่ทองสวรรคตแล้วพระบรมราชา
 ได้ราชสมบัตยยกทัพไปคเมืองสัโชทัยทันที และคจนคโตเมือง ด้วยเหตุท
 วงศัศพรพรายและวงศัศพรรณเป็นญาติห่าง เป็นสองเชอสาຍ เมื่อพระบรมราชา
 สวรรคตเจ้าทองตนด้วยราชยพระรามเศวรัชจึงจับฆ่าเสีย และเมื่อพระราม-
 ราชาครองราชยคอกพระรามเศวรัชก็ปรากฏวาวิดวาทกันกับเจ้าพระยามหาเสนาฯ
 ไปเชิญเจ้านครอินทรรหทานพระบรมราชาพงวมาปรามปราม เรื่องนเป็น
 เรื่องใหญ่ ไม่ใช่เด็กน้อยคองการเวดาและการคณควาคอกมาก.

เรื่อง คำว่า “มหाराช”

เหตุ สงสัยในคำว่า “มหाराช” ของไทยที่ไซกันอยู่ เช่น คำว่าสมเด็จพระนารายณ์มหाराช เป็นต้น ว่าไซกันมาแต่ครั้งไหน

ถาม คำว่า “มหाराช” ของไทยนั้นไซกันมาแต่เมื่อไร ตรงกับกับคำว่า “The Great” ของฝรั่งหรือไม่

ตอบ คำว่า “มหाराช” ว่าโดยคำ “ราช” ว่าเกิดเป็นเจ้า เช่น ราชกุมาร เป็นต้น หมายถึงผู้เป็นใหญ่ในหมู่ “ราช” คือพระเจ้าแผ่นดิน เหตุไรหนังสือเก่าจึงเรียกพระนารายณ์ว่า “มหाराช” ไม่รู้โดยหลักฐาน นักศุพระนารายณ์เป็นนารายณ์ราชกุมารมาแต่แรก แล้วราชย์แล้วดูเหมือนเรียก พระศัรศัรเพชญ์ แต่นิยมเรียกตามพระนามเดิม “มหाराช” ดูเหมือนจะเพิ่มขึ้นเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่มีได้หมายถึง มหाराชที่แปลว่า “The Great” มหाराช ที่แปลว่า “The Great” นั้นเพ่งมาใช้กันในกรุงรัตนโกสินทรนเอง การที่ฝรั่งเขาไซของเขา เขามหาดกอย่างหนึ่งเขาเรียกพระเจ้าแผ่นดินนั้นเขาไม่ได้ให้พระนามพิเศษ เขามี Christian Name เป็นต้นว่าองค์หนึ่งชื่อ Peter เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วออกองค์หนึ่งชื่อ Peter อีก ลักษณะจะเรียกชื่อให้ผิดกันตามแบบฝรั่งไซหลายอย่าง แต่ไซคนศัพท์เป็นเครื่องช่วย บางทีก็เป็น Peter ที่ ๓ ที่ ๒ ๑ ๗ George ที่ ๓ ที่ ๒ จนถึงที่ ๖ โบราณเขาชไปก็มี Richard the Lion Heart เพอให้ผิดกับ Richard ที่แล้ว อย่าง Frederick the Great ก็คือ Frederick ที่ ๒ แต่คำที่มเกยรตคนรุ่งเรืองจึงเป็น The Great ค้ายคำ “มหา” ของเรา แต่เราเพ่งเอามาไซ

ว่าถึงยศพระเจ้าแผ่นดินไทย หนังสือเก่าออกกันจนลัดชง ไปตร้ายคนเรองยอพระเกยรตต่าง ๆ จะเห็นได้ พระเจ้าแผ่นดินทุกองค์เรียก “ราชา-

๖

“ราช” ทรงน คอเป็นเจ้าของเจ้า เท่ากับคำว่า Emperor คำ Emperor ที่
จริงแม่นยำ เช่น Emperor William ที่ ๑ ที่เป็น Kaiser เดิมเป็น King
of Prussia เมื่อเป็น Emperor ด้วยยากให้เรียกว่า William the Great
แต่ไม่มีใครเรียก เลยไปให้ชื่อเรียกว่า Kaiser Wilhelm der Gross หมาย
ถึง William the Great

เมื่อจะถวายพระนาม “บิษั่มหาราช” แต่พระพททเจ้าหลวง ได้
ปรึกษาเห็นพ้องว่า พระพททเจ้าหลวงมีอภินิหารผดกับพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์อื่น ๆ ในบางประการ คือ ทำนบำรุงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำ
ให้บ้านเมืองเจริญยิ่งในทางวัฒนธรรม คือ Civilization (คำว่า Civilization
เดิมเรียกกันว่า อารยธรรม แต่เดิมนั้นของแขกไป สู้วัฒนธรรมไม่ได้
คำว่า วัฒนธรรมเหมาะดี แต่ไม่ใช่ Culture) พระคุณสมบัตินั้นยากจะหา
พระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นเสมอได้ เป็นพระคุณสมบัติเด่นชัด ใคร ๆ ก็
เทียบไม่ได้ อีกประการหนึ่ง พระพททเจ้าหลวงเสวยราชย์นานกว่าพระเจ้า
แผ่นดินพระองค์อื่น ๆ ในพงศาวดาร อันนเบนตวเหตุ ว่าควรจะเฉลิมพระ
เกียรติยศเป็นพิเศษด้วยอย่างใดอย่างหนึ่ง หากใครอนจะบำรุงบ้านเมืองให้
เจริญเร็ว และเสวยราชย์นานทั้งสองอย่างมิได้ เมื่อเบนเช่นนี้ จะถวาย
พระนามว่าอะไรจึงดี

สมัยก่อนใช้ “ราชาธิราช” แต่ใช้กันจนเผลอ จะเรียกพระเจ้า
ข้างเผือกกตธรรมตา ข้างเผือกกมถึง ๑๒-๑๓ ตัว ใครจะได้พระนามพิเศษ
ให้สัมพันธ์พระคุณพิเศษของพระองค์ และจะให้เป็นความจริงอยู่ชวกล-
ปาวสาน ที่สดงมคิดว่า ให้ถวายเป็น “พระบิษั่มหาราชเจ้า” เป็นมตท
มหาชนทงประเทศรับรอง เพราะเป็นตรกของมหาชนจริง ๆ ไม่ใช่จะเป็นท
บุคคลคณะหนึ่ง พวกหนึ่งนงพร้อมกันชเอาตามใจตัว เป็นด้วยคนทงหลาย

ยินยอมเพราะเขาเห็นว่าจริง พระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่มักเรียกกันว่า
 “มหाराช” ที่สำคัญก็มีท้าวตกและท้าวบุญเป็นต้น

เรื่อง ชุนหลวงตากเป็นบ้าหรือ ?

เหตุ เนื่องด้วยมีผู้เขียนบทความลงในหนังสือต่าง ๆ อันเกี่ยวกับชุน
 หลวงตากเนื่อง ๆ ข้อความสำคัญอยู่ที่ว่า ทรงมีพระสติปกติดีอยู่ทุก
 ประการ ซึ่งตรงข้ามกับหลักฐานอันมีในพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ
 และวรรณคดีที่เขียนขึ้นในครั้งนั้น จึงทูลถามเพื่อขอประทานพระดำริ

ปัญหา เรื่องชุนหลวงตากนั้นไปอย่างไรมาอย่างไรกัน ทำไมจึงมา
 เป็นเรื่องใหญ่โตกันนัก

ตอบ เรื่องชุนหลวงตากนั้นเป็นเรื่องที่น่าเอาใจได้ นักปราชญ์สมัย
 ใหม่กำลังปรักปรำราชวงศ์จักรี แต่ไม่มีอะไรจะว่านอกจากจะว่าชุนหลวงตาก
 ไม่บ้า และเพื่อจะให้คนเห็นว่า พระพุทธยอดฟ้าฯ เป็นกบฏต่อชุนหลวงตาก
 ว่าความจริงในการที่เขียนเรื่อง ชุนหลวงตากในพงศาวดารเรา รัชกับพระมาครัง
 ทรงชนบรันนั้น ได้พยายามให้ความยุติธรรมแก่ชุนหลวงตากอย่างเต็มที่
 อันใดที่จะชี้ให้เห็นถึงคุณงามความดีของชุนหลวงตากแล้ว ก็ได้หยิบยกชุน
 มาพิจารณาให้จนหมดสิ้น ได้พยายามเขียนให้จนสุดฝีมือ ไม่มีที่สงสัย
 เลยที่ว่าชุนหลวงตากจะไม่บ้า บ้าแน่ ๆ แต่ผลการจลาจลนั้นเป็นพระยา
 สรรคชาวเมืองชุนฯเอง พระพุทธยอดฟ้าฯ เป็นเพียงผู้มาปราบการจลาจล
 และมาพบชุนหลวงตากในสภาวะเช่นนั้นก็มิรู้จะทำประการใด เพราะราชฎ
 ชุนนาง และข้าราชการดวงความเห็นให้ปลงพระชนม์ ทั้งขณะนั้นศึกพะม่ากั

พร้อมที่จะเข้ามายังพระนคร หากไม่กระทำการอันใดให้เกิดขาดลงไป ก็
 ถ้าหากแก่การปกครอง พระพุทธชยอศพัฯ หาได้สั่งให้ปลงพระชนม์ขุนหลวง
 ตากไม้ แต่ที่จะมีข้อตำหนักมได้อยู่ที่ไม่ห้ามไม่ให้ฆ่า แต่นั้นแหละ เอาใจ
 เราไปใส่ใจพระพุทธชยอศพัฯ ใครอยู่ในฐานะเช่นนั้นก็จะลำบากใจหาหน่อย
 ไม้ ถ้าขุนหลวงตากเป็นบ้าอย่างมากมายไม่รู้วันรู้คืน พระพุทธชยอศพัฯ
 ก็คงออกพระโอษฐ์ขอไม่ให้ปลงชีวิต นั้นขุนหลวงตากไม่ได้มาถึงเพียงนั้น
 เป็นบ้าคงอันตรายต่อแผ่นดิน นั้นแหละใครอยู่ในฐานะพระพุทธชยอศพัฯ
 บ้าง ก็จะต้องรู้ว่าลำบากแค่ไหน

เมื่อปลงพระชนม์แล้วก็ได้จัดสร้างเมรุเป็นการใหญ่ และได้เสด็จ
 พระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงทั้งสองพระองค์ อันคุณงามความดีของ
 ขุนหลวงตากนั้นมากนัก ได้เขียนไว้ในพงศาวดารเราบรมพะมาครังกรุงธนบุรี
 โดยละเอียดแล้ว ควรพิจารณาให้ดี อย่าดื่มहतฐาน อย่าเอาโศภจิต
 เข้าได้ในกาารวินิจฉัยเรื่องราวในพงศาวดาร พึงกระทำด้วยความเที่ยงธรรม

เรื่องขุนหลวงตากบ้าน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์เคยเขียนเรื่องด้อยว่าไว้
 เบียดเบียน ๆ หาย ๆ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงอ่านระหว่างทางรถไฟจาก
 บางกอกน้อยไปพระปฐมเจดีย์ กริ้วมากไม่พอพระราชหฤทัยเลย ครั้นว่า
 ขุนหลวงตากเป็นคนทำคุณให้แก่ประเทศ ในส่วนนี้ไม่ควรจะเอาเข้ามาถอ
 กษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์คนบถขุนหลวงตากเสมอ ไม่ควรที่ใคร
 จะมาดบหลู่บุญคุณ ฉะนั้นการที่เขียนเรื่องด้อยอย่างนี้ ไม่ชอบด้วยพระราช
 นิยม.

เรื่อง "เงินตราสยาม"

เหตุที่จะเกิดปัญหาเรื่องเงินตราจากอยุธยาจะทราบถึงเรื่องเงินตราของไทยในสมัยโบราณ

ปัญหา เงินตราของไทยนั้นแต่โบราณมีเรื่องราวเป็นมาอย่างไร

ตอบ เรื่องเงินตราเป็นปัญหาเกิดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในรัชกาลที่ ๕ ด้วยขาดพบเงินตราที่แน่นอน ๆ เป็นเงินเหรียญขนาดสักเท่าเงินครบบาท มีตราคานทองเป็นรูปสังข์ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปคล้ายมณฑป มีรูปปลาอยู่ข้างล่าง ให้สืบถามดูว่าพบเงินอย่างนั้นที่ไหน ออกบ้าง ได้ความว่าพบที่เมืองอู่ทองคือเมืองสุพรรณภูมิอยู่ทางเหนือเมืองนครปฐมขึ้นไปอีกแห่งเดียว จึงอยากทราบว่าเงินตราของเมืองนครปฐม ครบเป็นราชธานีหรือมาจากประเทศอื่น จึงได้ฉายรูปส่งไปถามพิพิธภัณฑสถานในลอนดอนว่า เงินตราอย่างนี้เป็นของประเทศไทยกัน รับตอบว่าเงินตราอย่างนี้พบแต่ที่เมืองพุกามแห่งเดียว

ต่อมาได้เงินเหรียญตราโบราณที่ดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี มาอีกอย่างหนึ่ง ขนาดเท่าเงินบาทแต่บางกว่า ตราข้างหนึ่งคล้ายพระจันทร์ครึ่งซีกอยู่กลางรัศมี อีกข้างหนึ่งคล้ายมณฑปเช่นเงินเมืองนครปฐม สันนิษฐานว่าเป็นเงินของพวกขอม เพราะเมื่อพบเงินชนิดนี้ในเมืองเราแล้วไม่ช้านัก ปรากฏฝรั่งก็สังเกตเห็นอย่างเดียวกันที่ในแผ่นดินระหว่างเมืองไซ่ง่อนกับกรุงกัมพูชา เขาถามมาว่าในประเทศไทยพบเงินเหรียญอย่างนั้นบ้างหรือไม่ เงินโบราณทั้งสองอย่างที่ว่ามา ยังรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานในกรุงเทพฯ เมื่อขึ้นไปเมืองพระมอไปเห็นหนังสือแต่งเรื่องเมืองพระมอเล่มหนึ่ง เขาจำลองรูปเงินโบราณต่าง ๆ ที่พบในเมืองพระมอพิมพ์ไว้ในนั้น

มทองเงตราอย่างทพบทนครปฐมและทตั้งศรมหาโพธิ และยังมีตราอย่างอื่น
อีก สอบหลักฐานได้ว่า เป็นเงินอินเดียทงนน คือเงตราทพวกชาวอินเดีย
เอาเข้ามาใช้ในทางการค้าขายตามประเทศเหล่านี้ ไม่ใช่ทำใช้ในเมืองนคร
ปฐมหรือทเมืองพุกาม

แต่โบราณประเพณีการใช้เงินช้อยขาย กำหนดราคาเงินด้วยน้ำหนัก
เวลาใช้ทองซึ่งเส่มอไป ตราต่าง ๆ ทดไว้กับเงินเป็นเครื่องหมายช้อยของ
พศกาททาหรือแห่งททาเงนน กับบอกน้ำหนักและน้ำหนักอย่างรับประกัน
ความบริบูรณ์ของเงตราททาขายนั้น ใช้ประเพณีกันทุกประเทศทางตะวันออก
ออกตงแต่อินเดียตลอดจนถึงเมืองจีน เมื่อพวกฝรั่งชาวโยนก (กรีก) มาได้
ครองเมืองอินเดีย เขาทาง ฝ่ายเหนือ จึงนำวิธี ทาเงินเหรียญ ตตรา ของพระเจ้า
แผ่นดินมาใช้ แต่กใช้อยู่เพียงชวคราว ยังใช้น้ำหนักเป็นมาตราเป็นพัน จน
ถึงสมัยเมืออังกฤษได้อินเดีย จึงเอาการทำเงตรา การผูกขาดเป็นของรัฐบาด
และทาเหรียญรูปใช้ต่อมา พวกพะม่ากับพวกอินเดียมีการไปมาค้าขายติดต่อ
กันอยู่เส่มอ พะม่าจึงใช้เงินรูปจากอังกฤษถือเป็นตราของบ้านเมืองมาช้านาน
ทางเมืองจีนก็เป็นทานองเดียวกัน เดิมจีนกใช้ราคาเงินด้วยน้ำหนัก
ครนเมือยอมให้ฝรั่งมาค้าขาย พวกฝรั่งเอาเงินเหรียญตราททำในประเทศแมก
ซิโกมาช้อยสินค้า พวกจีนชอบ ด้วยเงินแมกซิโกเนือเงินคและน้ำหนักเท่ากัน
ไม่ต้องชั่งให้ลำบาก ก็รับใช้เงินแมกซิโกเป็นอย่างเงินของจีน เมืองไทยเรา
เดิมกใช้เงินด้วยน้ำหนัก เหมือนอย่างเงตราชากม ทตตรา และอักษรไทยบอก
นามเมืองกต เงินพดด้วงขนาดใหญ่ตตราช่างและตราอื่น ๆ กต เงินตาดตตรา
ใช้ทางมณฑลอุดรแต่ก่อนกต ว่าตามพิจารณาตัวอย่างเงินทมอย ตกจะเป็น
เงินทพอกค้าขาย อย่างประเพณีโบราณในอินเดียและเมืองจีนตงกดาวแล้ว
จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเอาการทำเงตรามาเป็นกาหดวงและห้ามมิให้ผู้

อินทาทาเงินตราขายเหมือนอย่างแต่ก่อน แต่นั้นจึงมีเงินตราารปคดดวง ขนาด
 หนักบาทหนึ่ง สองสี่ถึง สี่ถึงหนึ่งแตะเฟื้องหนึ่ง เนื้อเงินและน้ำหนักเต็มมอ
 กันตามจำพวก และมีตราหวดงคี่สำคัญเบินสองดวง คคือตราจักรหมายว่า
 เป็นของพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ทำดวงหนึ่ง ตรารูปอื่นที่สำคัญของสมัยททา
 ดวงหนึ่งเช่นเดียวกันทุกขนาด เรื่องตำนานการใช้เงินตราในประเทศสยามนี้
 ผิดกับประเทศพะม่าและประเทศจีนเบินข้อสำคัญอย่างหนึ่งที่มาปรากฏในรัช
 กาดที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อทำหนังสือสัญญาทางไมตรีกับฝรั่งต่าง
 ประเทศแล้ว มีฝรั่งเขามาค้าขายในกรุงเทพฯ มากจน พวกฝรั่งเอาเงิน
 เหยียญแมกซิโกทใช้กันในเมืองจนมาชอต้นค้ำ แต่ราษฎรไทยไม่ยอมรับ
 เงินอย่างอื่นนอกจากเงินบาท พวกพ่อค้าฝรั่งต้องเอาเงินเหยียญแมกซิโกมา
 ขอแลกเงินบาทที่พระคลังมหาสมบัติ ไปแลกเปดียนต้นค้ำ สมัยนั้นเมค
 สำหรับทำเงินตราที่พระคลังมหาสมบัติ ๓๐ เตะ แม้ให้คนผลิตกันทำทง
 กตางวันกตางคนกทำได้เพียงวันละ ๒,๐๐๐ บาทเป็น้อย่างมากไม่พอพวกพ่อค้า
 ต้องการ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้ง
 เครื่องจักรเข้ามาตั้งโรงกระษาปณทำเงินตราเบินเหยียญแทนพคดดวง และให้
 เด็กใช้เบยหยอย ใช้เหยียญทองแดงและคบุกแทนเบยค้อมา

ขรรมนิยมทำเงินบาทเต็มหน ในโรงทำเงินซึ่งเงินส่งไปเท่าไร ต้อง
 ถตนาหนักถต น้าหนักถตเรียกว่า "สัญญาไฟ" หรือ "สัญญาเพลิง" เพราะไฟ
 จะคองกันเนื้อเงินไป ในรัชชกาดที่ ๕ เมื่อกคตตั้งโรงกระษาปณทำเงินเหยียญ
 ขนหน ได้ตั้งเครื่องจักรจากห้างยอหนเทเตอร์มา ห้างฝรั่งส่งช่างมาตั้งเครื่อง
 คตงไม้ทหนแล้ว ช่างเดินหน้าจมตายในแม่น้ำเจ้าพระยา เครื่องทงคางอยจนมฝรบ
 อ่าจคตตั้งขนและเมื่อทำได้สำเร็จก็ได้รับตำแหน่งเบินเจ้ากรมทำเงิน ครงหน
 เจ้ากรมพระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินไปให้เจ้ากรมทำเงินเป็นเงินแทงคด้วยน้ำหนัก

เงินเป็นประมาณ เจ้ากรมรับเงินไปหนักเท่าใดต้องทำเงินส่งเท่านั้น และ
 ยอมให้คำระเหยเมื่อหุดหุดมเรียกว่าคำสัญญาเพลิง ซึ่งถอกกันว่าจำเป็นออกด้วย
 เจ้ากรมทำเงินจะส่งเงินททาเป็นบาทแต่แวเบากว่าน้ำหนักเงินแท่งเกินกว่าอัตราที่
 กำหนดไม่ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นต้องออกทุนของตนเองใช้ คติยากับเป็นการ
 แดกได้แดกเสีย ถ้าเจ้ากรมทำเงินพยายามจัดการละเอียดละเอียดขอให้เนื้อเงินสัญญา
 ใฝ่น้อยดงกว่าอัตรากเป็นกำไร ถ้าไรก็ได้แก่เจ้ากรมทำเงินนั้น เป็นประเพณี
 อย่างนั้นมาแต่บรมโบราณ เมื่อตั้งโรงกระษาปณ์กทำการระหว่างพระคตง
 กับโรงกระษาปณ์ตามวิธีทำเงินบาทแต่เดิม อาศัยวิธีหุดมอย่างฝรั่ง เนื้อ
 เงินสัญญาเพลิงน้อยดงกว่าตามวิธีหุดมอย่างไทยมาก พนักงานทำโรงงาน
 กระษาปณ์ซึ่งขณะอยู่ในเจ้ากรมทำเงินจึงร่ำรวยกันต่อมาไม่มีใครสู้ ความ
 ขอนไม่มีใคร ความจริงมากกว่าร่ำรวยขึ้นมาอย่างไร ต่อมาเจ้าพระยา
 นรินทรได้รับตำแหน่งโรงกระษาปณ์ไปดีโคเคเวอร์เชื่อว่า รายได้จากเงินสัญญา
 เเพลิงหน้มมาก และเนื่องด้วยไม่ปรารถนาจะได้เงินนั้นมาเป็นของตน จึงนำ
 ความขมกราบบังคมทต ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสว่า เมื่อกินกันอยู่แล้ว
 กกินกันต่อไปเกิด ทำให้ผู้ทมมอยู่แต่วนหนักดบมมขนอก ความดทได้
 ดีโคเคเวอร์เรื่องนทมอย แต่ท่านมาแดงเห็นว่าการใดครั้งนไม่ใช้ได้ด้วย
 นาพกนาแรง รวยกรวยชน เงินทมพอกินพอยอยู่ ประจวบกับมีการสร้าง
 วัดเทพศิรินทราวาสถถวายส้มเด็จพระเทพศิรินทรฯ เจ้าพระยานรินทรระดก
 ถึงพระคณจึงส่งของพระคตงพระคณด้วยการเอาเงินไปจ้างถมดินวัดเทพศิรินทร
 เป็นจำนวนเงินนับด้วยหมื่นด้วยแสน ดงทททำอยคนเดียว

การสร้างโรงกระษาปณ์นปรากฏเมื่อไปเมืองพะม่าว่าพระเจ้ามินดง
 ทรงชอบวิธีการของไทย จึงส่งเครื่องจักรไปยงเมืองพะม่า ตั้งโรงกระษาปณ์
 ขนทเมืองมณฑลเตทำเงเริ่มของพะม่าขนบ้าง แต่ไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะ
 ราษฎรพะม่าชอบใช้เงินรูบของอังกฤษมาเสียชานานทวทงประเทศแล้ว ไม่

เหมือนราษฎรไทยที่ไม่ชอบใช้เงินต่างประเทศ จึงได้ใช้เงินบาทกลับมาจน
ทุกถ้วน

เรื่อง เฟ้ลคิงและสกันดคิง

ปัญหา เหตุใดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงยกย่อง
พระบาทสมเด็จพระบิณเกล้าเจ้าอยู่หัวเสมอด้วยพระองค์? การมีพระเจ้า
แผ่นดินสองพระองค์คนนมีราชประเพณีมาแต่ครั้งใด?

ตอบ เรื่องเฟ้ลคิงและสกันดคิงของไทย หรือเรื่องสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทั้งสองพระองค์ ในกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับพระบิณเกล้าฯ ทนบวามศักดิ์เสมอกัน ความชอบสอส่วนได้จาก
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า เหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ยกย่องพระราชอนุชาเสมอด้วยพระองค์นั้น มีใช่เพียงแต่ว่า "มีพระราช
หฤทัยสันทัดสันทายิ่งนัก" เท่านั้น เพราะเมื่อได้รับอัญเชิญให้ขึ้นเสวยราชย์
ได้ทรงพิจารณาตทางโหราศาสตร์ เห็นว่า พระบิณเกล้าฯ นมี พระชลาศวิเศษนัก
สมควรจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นการที่ทรงรับราชสมบัติแต่พระองค์เดียว
ดไม่เป็นการสมควร ทรงเห็นเป็นอุปมุงคตจึงได้ถวายราชสมบัติแต่สมเด็จพระ
บิณเกล้าฯ ด้วยออกพระองค์หนึ่งเป็นการเสมอกันกับพระองค์ ผิดกันก
แต่ครหาหนาทวารบพระบรมราชโองการกับพระบรมราชโองการเท่านั้น

เรื่องการยกพระบาทสมเด็จพระบิณเกล้าฯ ขึ้นเสมอด้วยพระบาทสม-
เด็จพระจอมเกล้าฯ น นยว่าทรงอ้างถึงพระราชประเพณีอนมมาแต่กรง
ศรอยุธยาและยดเอาพระนเรศวรและพระเอกาทศรถเป็นตัวอย่าง ซึ่งเมื่อ
พิจารณาดูให้ละเอียดจะเห็นได้ว่า ทั้งสมเด็จพระนเรศวร พระเอกาทศรถ

พระจอมเกล้าฯ และพระบรมเกล้าฯ นั้น ต่เป็นการผิดแบบแผนทงกรุงศรีอยุธยา และกรุงเทพฯ นี้ เป็นการคิดชนใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรหรือ หรือ มีประเพณีอื่นใดมาแต่เดิม ?

เมื่อได้พิจารณาดูในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏ ความว่าได้ทรงตั้งพระบรมราชา ราชบุตรอภิเชกให้ครองกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พระองค์เสด็จประทับ ณ เมืองพิษณุโลก และเมื่อก่อนสวรรคต พระองค์ได้ ทรงตั้งราชโอรสพระองค์น้อยเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อสวรรคตแล้วพระบรมราชาผู้เป็นพระเชษฐาได้ครองกรุงศรีอยุธยา จึง ให้ราชอนุชาเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกต่อมา

เรื่องนี้ไปได้ความในหนังสือราชราชต่อนหนึ่งว่า สมัยเมื่อพระ เจ้าธรรมเจดย์ครองเมืองหงสาวดี เป็นไมตรีกับเชียงใหม่ ไทย พม่า และ ดังกา ได้แต่งข้าหลวงให้ส่งปริศนาไปทายกัน ไทยสมัยนั้นส่งบศักราชตรง กันกับสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถฯ ส่งปริศนาไปถวายพระธรรมเจดย์ฯ แก่ได้ ยกย่องถึงแต่งราชทูตเชิญราชบรรณาการไปเฉลิมพระยศเป็น "มหา ธรรมราชา" ตอนนั้นในราชราชมีคำต่อนหนึ่งว่า "เหมือนพระเจ้าตา" จึงเป็นอันปรบเรื่องนได้

ทว่าปรบเรื่องไคนนเบนตงน พิจารณาเรื่องทางกรุงศรีอยุธยา เมื่อเป็น ธิสต์ระอย นนเบนวงศ์หนึ่งตางหากจากกรุงศรีอยุธยา ไม่ได้เป็นพระญาติ พระวงศ์แก่กัน เมื่อพระเจ้าอู่ทองตงวงศ์ชนกมีการรบพุ่งกันบ้าง ไมตรีกัน บ้าง มาเกี่ยวตงกันเมื่อปรากฏในสมัยพระอินทราชาว่า มหาธรรมราชา เมืองพิษณุโลกสวรรคต เมืองเหนือเบนจตาจต พระยาบาดเมืองกับพระ ยารามผู้ของแยงราชสมบตกัน ทรงยกทัพชนไปไทด่เกิดยดำเรจเรยบรอย เพราะทงสองยอมตกตงรบคำตตสัน จึงให้พระยาบาดเมืองผู้พเบนมหาธรรม ราชาครองเมืองพิษณุโลก พระยารามผู้ของครองเมืองศรีสัตนาตย เป็น

วงศ์พระร่วงทั้งค และเพื่อควบคุมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ได้ให้ราชโอรสทั้งสาม
คือ เจ้าชาย เจ้าหญิง เจ้าสาม ไปครองเมืองต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะเจ้าสาม
พระยาได้ครองอยู่ที่เมืองชยนาทอันเป็นแดนติดต่อแดนระหว่างไทยสู่โซไทยกับ
ไทยอยุธยาได้ทรงขอขิดาพระยาบาดเมืองให้เป็นพระชายา การอภิเษก
ครั้งนั้นไม่ได้หมายความว่าเป็นอย่างอื่นนอกจาก จะแต่งงานให้เป็น ทองแผ่นเดียว
กัน ต่อมาไม่ได้จัดการเรื่องราชสมบัติ จึงเป็นเหตุให้เกิดแย่งราชสมบัติกันขึ้น
เจ้าชาย เจ้าหญิงสนพระชนม์ในสมรภูมิ เริงสะพานบาถาน เจ้าสามพระยา
ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ขิดาพระยาบาดเมืองได้เป็นอัครมเหสี มีราชโอรส
คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระยาบาดเมืองมหาธรรมราชาจึงเป็น
พระเจ้าตา

ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า พอพระรามเสด็จ (พระบรมไตร-
โลกนาถ) มีพระชนม์พรรษาได้สิบห้าปี ซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่มาก พระราช
บิดาก็ส่งไปครองเมืองพิษณุโลก การที่พระราชมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจ
ปล่อยให้ราชโอรสอันเป็นรัชทายาทมาอยู่น้อยเท่านี้ไปครองเมืองเหนือ ซึ่ง
เพิ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เป็นที่น่าสงสัย เพราะอาจถูกฆ่าได้โดยง่าย ฉะนั้นใน
ตอนนั้นคงเดาด้วยเหตุผล และไม่คิดว่า การที่ส่งพระรามเสด็จไปทรง
ทรงพระเยาว์จนคงเป็นเพราะ “พระเจ้าตา” หรือมหาธรรมราชาบาดเมืองต้น
พระชนม์ และพวกพระยารามซึ่งเคยแย่งราชสมบัติก่อกองการร้ายขึ้น พวก
พิษณุโลกเห็นจะมากกว่าพวกศรีสัตนาทย์ และคงรวมเข้าเป็นกองไปทอดขอ
เอาพระรามเสด็จมเชื้อสาย “พระเจ้าตา” มาครองเมืองพิษณุโลก และ
เมื่อเอารัชทายาทแห่งกรุงศรีอยุธยาปกครองเดี่ยวเช่นนี้ ทางศรีสัตนาทย์ก็
ยอมเกรงกลัวพระบารมีไม่คิดต่อสู้ ข้างฝ่ายพระบรมราชาผู้เป็นพระราชบิดา
ก็ทรงยินยอมอยู่เองที่ทรงสามารถรวบรวมอาณาจักรไทยทางเหนือได้โดยไม่ต้อง
ต้องลำบากแก่ไพร่พล ทั้งพระชนม์ของพระรามเสด็จและพระญาติข้าง

พระชนนีกองจะช่วยกันอดทน ด้วยประการนี้ พระราเมศวรแม้จะมีพระ
 ชนม์มายน้อยก็ไม่นำวิกฤตประการใด และเมื่อพระราชบิดาสวรรคต ราช
 สัมบัตกก็อยู่แก่พระราเมศวร ซึ่งต่อมาเฉลิมพระเกียรติเป็นสมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนาถ พระบรมไตรโลกนาถจึงได้ราชสมบัติทั้งพระนครศรีอยุธยา
 และนครสุโขทัยถูกต้องตามกฎหมาย เป็น Right heir ที่เดียว และก่อนที่
 จะรวมเขตแดนด้วยกันก็เสวยพระยาสุริยราชไม้มื้อใจ ไป
 คบกับท้าวตลกแห่งตานนา ต้องปราบปรามกันอยู่นาน “ยวนพ่าย”

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงเห็นว่า ยังไม่สามารถจะรวมกันได้
 สนิทนัก จึงได้จัดให้รัชทายาทไปครองเมือง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าแต่ก่อนเป็น
 ต้นมาได้จัดตั้งรัชทายาทไปครองเสียมอมา ตลอดจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิคงไม่ใช่เชื้อพระวงศ์จึงต้องยกราชธิดาให้ชนพื้นถิ่นเทพ ซึ่ง
 เป็นเชื้อพระวงศ์ให้ไปครองเมืองพิษณุโลกและเมื่อได้มีเชื้อพระวงศ์ คือ สม-
 เด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ ทั้งสองพระองค์ก็ได้ครองเมืองพิษณุโลก
 สมประสงค์ในภายหลัง จนเกิดศึกหงสาวดี เมื่อเกิดศึกนั้นพระนเรศวรจะ
 ทำศึกใหญ่ ต้องการรวมกำลังอยู่คนเดียว จึงตอนกำลังจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 มาอยู่ในกรุงธน ทำให้หัวเมืองฝ่ายเหนือทรุดโทรมลง

เมื่อพระนเรศวรเสวยราชย์ หากบ้านเมืองเรียบร้อย คงตั้งให้พระ
 ธิดาไปครองเมืองพิษณุโลก แต่ในครั้งนั้นเองด้วยคนเมืองเหนือลงมาอยู่
 กรุงศรีอยุธยาหมด เพราะฉะนั้นเมื่อตั้งพระเอกาทศรถก็เลยตั้งให้เป็นพระ
 เจ้าแผ่นดินนอกพระองค์ทรงครองอยู่ทกรุงศรีอยุธยา ควบคุมคนหัวเมืองเหนือ
 ทั้งปวงที่อยู่ในกรุง มีกฎหมายลักษณะกบฏศึกในแผ่นดินพระเอกาทศรถ
 บังคับพวกหัวเมืองฝ่ายเหนือกล่าวไว้ ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อพระเอกาทศรถ
 เสวยราชย์ ชาวเมืองเหนือถูกกวาดมาอยู่กรุงศรีอยุธยาเสียแล้วกว่าสิบปี จึง
 ไม่เป็นต่างพวกต่างพ้อง กลายเป็นพวกเดียวกันอยู่กรุงศรีอยุธยามาจนบัดนี้

ณนั้นพระเอกาทศรถจึงไม่จำเป็น ต้องตั้ง รัชทายาทไปครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ
เรื่องพระเจ้าอยู่หัวสองพระองค์ของเราตกลงแยกทรงน

เรื่อง ศาลาสหทัยสมาคม

เหตุ ที่ตามเพื่อรู้ถึงประวัติของสิ่งก่อสร้างในพระบรมมหาราชวัง
ปัญหา ศาลาสหทัยในพระบรมมหาราชวังนั้น สร้างขึ้นเมื่อไร
เพื่อประโยชน์อันใด

ตอบ ศาลาสหทัยสมาคมนั้น เป็นคฤหาสน์ของช่อต้นตาอยู่ที่
เมืองบะเตเวีย ยังอยู่จนเดี๋ยวนี้ เรียกว่า คฤหาสน์คองคองเคย เขารับเสด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงเมื่อเสด็จประพาสชวาครั้งแรก ไปครั้งมาก เมื่อเสด็จกลับมา
เป็นเวตีกาตังจะตงกรมทหารมหาดเล็ก จึงสร้างคฤหาสน์คองคองเคยขึ้น ภาย
แบบตามอย่างของเดิมที่เมืองบะเตเวีย และเรียกว่า หอคองคองเคย อย่างที่
เรียกที่เมืองบะเตเวีย ขึ้นอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๖ ใช้เป็นที่
ที่รับแขกเมือง มังานเต็นท์ว่าสโมสรสันติบาต ต่อมาใช้เป็นที่ราชพิพิธภัณฑ
สถาน

บันทึกเรื่อง ศาลาสหทัยสมาคม

ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต

คำหนักปลายเนิน คตองเคย

วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๗๕

ธานี

ครบเขียนทิวคธาประคิษฐ์ เห็นเป็นเรื่องบวชนาคหลวง ครง
ศาลาสหทัยที่เขอถามดูตามทศาจะอำนวนยได้ เห็นที่ว่าโรงจากปะอยู่ข้างนอก

หลังคากระเบื้องจนวน้อยข้างใน ได้รูดกษัตริย์ถึงเมื่อเล็กๆ นึกได้ว่าพระบรมรูป
 สี่พระองค์ ซงกาไหลทอง อันตั้งอยู่ที่หอพระเทพมถิตเดียวณกาไหลทองนั้น
 นั้นเป็นโรงหล่อประจำในพระบรมมหาราชวัง แต่จะใช้เพียงโรงจาก หรือ
 ไปตั้งเพียงโรงมงกระเบื้องจนวน้อยก็จำไม่ได้ แต่คงไม่มีการหล่อเสมอ จะมี
 หล่อก็แต่สั่งทำไปรด เวลาไม่มีหล่อคงทิ้งว่าง คงเป็นเพราะเหตุที่สร้าง
 เป็นคกฝรั่งเป็นแน่ในรัชกาลที่ ๕ แต่เดิมเป็นเจดียงรอบเส้าเล็กๆ เขาว่า
 พระยาเพชรพิชัยทำ พระยาเพชรพิชัยคนนั้นจะชื้ออะไรไม่ทราบ คือคนที่ได้
 เป็นราชทูตไทยไปอยู่เมืองนอก และมักบอกเป็นคำฉันทในกล่อมช่างเผือก
 ทั่วโคตัวหนึ่ง จำได้ว่า

“ หอคงคอคเคียดดู	ตระหง่านงามมยงนาย
เส้าหอนระยระวาย	รเรยบรอบเจดียงยด
เป็นที่ประชุมใหญ่	ปฤกษาราชกิจยด
รับต่างประเทศชน	ชุมนุมเตียงภูษาหาร ”

ที่หลังทำแกเป็นหอพระสัมมตวชิรญาณ แต่แก้ทำอะไรเพิ่มเติมเพียง
 หองข้างในเท่านั้น มตุสองชั้น มเตาเตงอย่างฝรั่งประกอบชนเป็นคณ คือ
 มาภายหลังยกหอพระสัมมตวชิรญาณออกมาจากในพระบรมมหาราชวัง เขา
 ใจวารถดู เวदानน แดวจางนายกรชช - ซ่างก่อสร้างชาวอิตาเลียนผสมขอ
 เสียงให้ก่อสร้างแกใหม่ แต่แก้แกไม้ทว ทำแต่เส้าเจดียงให้ใหญ่ชนเป็นค
 มช นอกนบกเป็นผนัง ล้วนหองข้างในนตงอยู่ทว่าในรัชกาลที่ ๕ ครน
 ถึงรัชกาลที่ ๖ จำได้ว่า นายมันเฟรดเป็นศทำ แต่ไม่ได้แก้อะไรทควค
 เป็นแต่แต่งพนใหม่ ในการนพระราชทานขอเป็นศาลาตั้งหทัยสมาคม แต่ก
 ไม่เห็นใช้อะไรนอกจากชนบีใหม่ และเจดิมพระชนมพรรษา จัดเป็นทประ

ชมเช่นขอ แต่ดูเหมือนจะตกมาเป็นรัชกาลที่ ๗ แล้ว เดียวมาจดตงของเป็น
ราชพพิธภณฑิ์ นักไตเทาน

นริศ

วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕

อาวไมไตคิดเตยวาชอศาตาสหทยนหจะทรงผกตามคำ "คองคอรัด"
ทชอเกาเรยก "หอกคคเตย" นนอาวถกราบทตชนไปเอง แต่ไมทราบว
ทรงผกตามชอเกา เรอบอกใหทราบทงทางททรงผกควยนนคยอยางยง ดังท
ไมรูกไตร ชนเบนการคอคความร

ในรัชกาลที่ ๖ ทำอะไรในทนนบางกนกไมออก นักไตเตพรแรกนา
วาทาทนนแน เตยงการชชยคเจาคณพระประยรวงศักจาไตเตความเตยง
เตจะเบนทไทนจามาไมไต ในการเตนราก็ศาคญใจวาเป็นรัชกาลที่ ๗ ถ้วน
การประชมฝน ประชมองคมนตรี ทงการเตยงชกเมองพิเศษมตครใหค
นน เป็นรัชกาลที่ ๗ แน ชะรอยจะทรงพระราชดำริวาว่างอยูกไซเตยมาง

นริศ

เรื่อง พระพุทธศาสนานามหายานและหินยาน

เหตุ สดัยเรื่องเตยงกับ หินยาน เตมหายานในเมืองไทย

บัญหา ทวาไทยถอ ศาสนาตาม แบบหินยานนั เป็นหินยานแท้หรือ
หรือยังมีมหายานปนอยูบ่างประการไต

ตอบ พระพทศาตนาที่เราถอกนอยทกฉวมนี้ เตมถอแบบมหายาน
ดัมเตศรวชย กรนพวถหินยานมากเตยถอหินยานควย จะพิศุจน์ใหเป็น

หลักฐานง่าย ๆ โดยวิธีบรรพชาที่ไช้กันอยู่ และมาเด็กเดี่ยวเมื่อสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การบรรพชานั้นมหายานกับหินยานว่าผิดกัน มหายานว่าเป็นสันตกฤต หินยานว่าเป็นมคช พระไตรปิฎกมหายานกับหินยานก็ผิดกัน โดยภาษา ที่เรารู้ว่าเราก็อธิงมหายาน และหินยานสองอย่างด้วยกันก็คือ วิธีบรรพชาต้องรับไตรสรณคมน์ ในการรับไตรสรณคมน์นี้ แต่ก่อนต้องรับมคชบทหนึ่งและสันตกฤตอีกบทหนึ่งเสมอ ทั้งนี้เพราะหากว่าเป็นมคชอย่างเดียว พวกมหายานรังเกียจ ต้องว่าสันตกฤตอีกบทหนึ่งจึงจะได้ เป็น พุทฺธัม ธิมฺมัม สังฆมฺม ฯลฯ การให้สัตถุบุญกันเป็นคติมหายาน หินยานให้ไม่ได้ บุญของใคร ๆ ทำก็เป็นของคนนั้น มหายานเป็นฝ่ายเอาเข้ามาในเมืองไทย เราก็ยังไช้กันอยู่ ส่วนดังกล่าวศัที่มาเปลี่ยนเราเป็นหินยานนั้น มาแต่สมัยสุโขทัย เรายังคงนับถือมหายานอยู่ก็เต็มใจถือกันต่อมา ที่ว่าเปลี่ยนมาเป็นหินยานหมดแล้วก็ยังหาหมดไม่ ในการสดพระปริตยังว่ากัน “เวยสวชฺยาโต” เป็น มหายาน เพราะเป็นคำสันตกฤต ถ้าจะดูให้ง่ายต่อไป ดูคาถา “สัมพุทธเช” สวดไหว้พระเจ้าห้าพระองค์ ไม่มีในหินยาน เป็นมหายานทั้งต้น ยังตามชนบทด้วยแถว ยังมีปะปนอยู่ชุกมาก แม้กระทั่งบรรพชาของวิชคังถ้าวด้วยยังคงกระทำอยู่ก็มี.

เรื่อง มนุษย์พวกจาม

เรื่องมนุษย์พวกจาม ถ้าหากความรู้ทางฝรั่งเศษ อาจจะได้ความรู้ที่จริง เพราะฝรั่งเศษเขาค้นมากกว่าไทย ที่จะเอาให้ฟังนี้ จะเอาแต่หัวขอไม่ถ้วนถี่ บางทีจะผิดไปบ้างก็เป็นได้

๑. พวกจามเป็นมนุษย์อยู่ในจำพวกชาวเกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก ที่แยกย้ายกันไปตั้งชาติ ตั้งประเทศต่างๆ ตั้งแต่ประเทศญี่ปุ่นมาจนถึงฟิลิปปินส์ ชวา มะลายู เพราะฉะนั้นมนุษย์จำพวกที่บ้านเมืองจึงอยู่ชายทะเลทั้งนั้น เป็นพวกที่ชำนาญการใช้เรือทะเลไม่ว่าอยู่ที่ไหน ๗ นานมาจึงกลายเป็นคนต่างชาติดังไป

๒. พวกจามมาตั้งบ้านเมืองอยู่ชายทะเลตั้งแต่ตอนต้นลงมาจนแหลมเขมร อาณาเขตก็เดิมแก่ไหนไม่รู้ แต่พวกชาวอินเดียที่เคยมาสอนศาสนาและวัฒนธรรมทางนี้ ชานนามประเทศอย่างประเทศหนึ่งที่มีในอินเดียว่า "จัมปา" คำว่าจามนี้ย่อมาจากคำว่า "จัมปา" ประเทศกัมพูชาก็เป็นนามที่ชาวอินเดียมาตั้งเหมือนกัน

๓. พวกจามรับอารยธรรมและศาสนาของชาวอินเดีย ประพฤติเหมือนเขมร ถือศาสนาพราหมณ์เป็นพัน ยังมีทรางเทวสถานของโบราณอยู่มาก ครั้นพวกอาหรับออกมาสอนศาสนาอิสลาม พวกจามเหมือนกับพวกมะลายูและชวา ตั้งบ้านเมืองอยู่ริมทะเล ได้ค้าขายส่งมาคมกับพวกอาหรับ จึงตามมาตั้งบ้านเมืองตั้งตาม

๔. เรื่องราวพงศาวดารของพวกจามนี้เคยเจริญถึงได้เป็นคู่รบกับพวกเขมร มีรูปภาพจารึกอยู่ที่ปราสาททบายนเมืองนครธม ที่หลังถูกรวมแผ่อำนาจรุดลงมาข้างเหนือ พวกจามจึงเสื่อมกำลัง บ้านเมืองบ้างเป็นอาณาเขตคฤงนบ้าง เขมรบ้าง ส่วนพวกจามเองโดยมากมาอาศัยอยู่ในเมืองเขมร ประวัตก็มารวมอยู่กับเขมร บางคราววิวาทกับเขมรหันมาพึ่งไทยบ้าง บางทีอพยพมาอยู่เมืองไทยด้วยกันกับเขมรบ้าง จึงมีพวกจามเข้ามาอยู่ในเมืองไทยแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

๕. กิจกรมนิยมไทยในครั้งกรุงศรีอยุธยานั้น ชาวต่างประเทศต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทย รัฐบาลมักจัดเป็นกรมอาา

เช่น อาณาณัฐ อาณาจาม ฝรั่งเศสเป็น เป็นต้น ก็ว่าเวดามีศักดิ์สงคราม
 ต้องช่วยรบพุ่งตอบแทนที่ใดตั้งท่ามาหากินอยู่เป็นสุข ก็พึงตั้งนิยฐานว่า
 พวกจามถนัดในการใช้เรือทะเลมาแต่เดิม จะได้มีหน้าที่เป็นพนักงานเดิน
 เรือกำปั่นหลวงมา แต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
 กำปั่นหลวงเดิมเป็นแต่เรือค้าขายมาแต่รัชกาลที่ ๓ ให้พวกอาณาจาม
 เป็นพนักงานเดินเรือกำปั่น คือเรือทะเลทั้งนั้น มาจนถึงสมัยต่อเรือไฟ
 และเรือรบในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ก็ยังใช้พวกอาณาจามเป็นพนักงานเดินเรือ
 ทหารเรือไทยเพิ่งตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ การเดินเรือยังใช้ฝรั่งกับพวกอาณา
 จามเป็นนาย จนถึงสมัยกรมหลวงสมพรเขตต์อุทิศศักดิ์ จึงได้ให้คน
 ทหารเรือไทยใช้เดินเรือได้เองมาจนบัดนี้

๖. มีข้อประหลาดในโบราณคดีอยู่อย่างหนึ่งที่ชนชาติเหล่านี้คือ
 พระมา มอญ ไทย เขมร นิติยเป็นชาวตอนไม่ชอบทะเลด้วยกันทุกชาติ
 มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ใช้เรือก้นกบใช้แต่ในแม่น้ำเหมือนกันทุกชาติ จะเป็น
 เพราะถิ่นเดิมมาแต่เมืองคอนด้วยกันหรืออย่างไรยังคิดไม่เห็น

๗. นึกเค้าเงื่อนเรื่องจามชนได้อีก ในหนังสือพระราชพงศาวดาร
 มีว่า เมื่อพระรามราชาราชโอรสสมเด็จพระนเรศวรครองกรุงศรีอยุธยา
 เกิดวิวาทกับเจ้าพระยาเสนาบดี ๆ ไปเชิญเจ้านครินทร์ คือพระนคริน
 ราช ราชันดาของสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พะงั่ว) เข้ามาตีได้พระ
 นครศรีอยุธยา แล้วให้สมเด็จพระรามราชาไปครองเมือง "ปทากูจาม"
 เมืองปทากูจามนี้ไม่มีที่อื่น แต่กรมแม่น้ำฝั่งตะวันตก ข้างใต้พระนครศรี
 อยุธยาลงมา เหนือคดของตะเคียน ยังมีคดของเก่าปรากฏอยู่จนทุกวันนี้
 เรียกว่า "คดของกูจาม" ที่ว่าให้สมเด็จพระรามราชาไปครองนั้น ที่จริง
 อาจเป็นให้เขาไปคุมวัง หรือที่สุดไปปลงพระชนม์ที่คดกูจามนอกพระ
 นคร คัดบดกูจามนั้นชื่อต่อว่า เป็นที่พวกจามที่มาค้าขายมาใช้เป็นชื่อ

ตำบลหนึ่งอยู่ชายทะเล หรือเป็นทิศเรือของพวกเขาที่นั่น เพราะมีชื่อ
ตำบลหนึ่งอยู่ชายทะเลเรียกว่า “ปละท่า” เป็นที่เรือไปมาค้าขาย เห็น
ได้ว่าเป็นค้าเดียวกับท่าคจาม โดยความที่กต่างนี้ จึงเห็นได้ว่า พวก
จามได้เคยเข้ามาอยู่ในเมืองไทยใกล้ ๆ กับรัชกาลพระเจ้าอยู่ทอง ยิ่งกว่า
นั้นอีก ยังมีเค้าซึ่งเป็นแต่ความสงสัยว่า พวกจามจะได้ไปมาค้าขายใน
อ่าวสยามแต่ตั้งตำบลบรรพ์ และมาให้ชื่อเรียกตำบลต่าง ๆ ไว้ที่ยังเรียกกัน
อยู่จนทุกวันนี้ทุกหลายแห่ง ไม่มีใครแปลออกและไม่ว่าภาษาอะไร ยก
ตัวอย่างดังเช่น เกาะสมุย เกาะพัง เกาะสีชัง สัตตหีบเหต่าน เป็นต้น
๘. ยังมีเค้าสำคัญต่อไปอีกว่า พวกจามได้ร่วมสมพงษ์กับพวก
ขอมที่กรุงเมืองตะโง้ว คือเรียกว่า “นางจามเทวี” ปรางค์อยู่

เรื่อง สร้างวัดพระเชตุพน

ปัญหา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราช
ประสงค์อย่างไร จึงทรงสร้างวัดพระเชตุพนขึ้น?

ตอบ เรื่องการสร้างวัดพระเชตุพนเป็นเรื่องใหญ่ และเรื่องเล็ก
ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงสร้างวัดพระเชตุพน
กับกรมพระราชวังบวรทรงแสร้างวัดมหาธาตุนี้ สร้างในคราวเดียวกัน
วัดสองวัดนี้เป็นวัดใหญ่ที่สุดในพระนคร สร้างแต่แรกสร้างกรุงผิดกับวัด
อื่น ๆ เพราะเหตุใดทั้งสองพระองค์จึงทรงสร้างวัดใหญ่ถึงปานนั้น พระ
พุทธยอดฟ้าฯ สร้างวัดพระเชตุพน สร้างโตเท่าที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

พระนั่งเกล้าฯ มาแก้ที่โบสถ์พระนอน เดิมเป็นวังกรมหลวง
นรินทรเทวีเจ้าครอกวัดโพธิ์ นอกนั้นแนวกำแพงใหญ่โตมาแต่พระพุทธช.

ยอดฟ้าฯ ทรงสน รัชกาลที่ ๓ มาทำพระอุโบสถอย่างวัดสระเกศ แต่โตกว่าหน่อยหนึ่ง ที่ขยายใหญ่โตออกไปนั้นเป็นของพระนั่งเกล้าฯ นอกนั้นระเมียง วิหาร ศาลาราย มีมาแต่พระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงดำริอย่างไรจึงทำใหญ่โต ความจริงทรงสร้างวัดสุวรรณฯ கடของบางกอกน้อยก็พอประมาณแล้ว อธิบายมีดังต่อไปนี้แต่เป็นเรื่องของการเคาเดาก็มีทางจะถูกบ้างผิดบ้าง

(๓) ทางหนึ่งดูเหมือนจะทรงสร้าง เพื่อบรรจุ พระบรมอัฐิและอัฐิเจ้านายในราชวงศ์อย่างวัดพระศรีรัตนเพชญ์ที่กรุงเก่า หอฐานที่ชวนให้คิดที่สร้างพระเจดีย์รายรอบสร้างมาแต่สมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ ที่ไหนๆ เขาสร้างบรรจุกระดูกทงหน ^{๒๒ ๒๒} ทนเป็นเดิมอันสร้างเตรียมเพื่อให้เป็นระเมียบเรียบร้อยไม่เกะกะในชั้นหลัง แต่ความคิดเช่นหม่อมทออยู่ เพราะพระเจดีย์องค์ใหญ่ที่สร้างในสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ นั้นหาได้บรรจุอัฐิไม่ เป็นบรรจุพระศรีรัตนเพชญ์ไป เรื่องนี้รู้ได้ยากจริงเพราะจะไปถามพระพุทธยอดฟ้าฯ ท่าน , ก็ถามไม่ได้

(๒) อีกทางหนึ่งสังเกตดู เมื่อด้วยราชย์นั้น หัวเมืองฝ่ายเหนือ เดี่ยวแก่ข้าศึกแต่ครั้งรบอะแซหวนก็ ข้าศึกเผาวัดวาอารามพังทะลายก็มาก พระพุทธรูปต่าง ๆ ตองตากแตกกรำฝน จึงทรงคิดสร้างวัดใหม่เพื่อเชิญเอา พระพุทธรูป เหล่านั้น มาเก็บรักษาไว้ด้วยเป็น ของเก่า นำเสียดายและเพื่อเป็นการทำบุญด้วย

ที่เป็นของประหลาดก็คือ พระนั่งเกล้าฯ ทรงซ่อมปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ตั้งใจจะทำเป็นมหาวิทยาลัยจริงๆ ถ้ากล่าวถึงประวัติของมหาวิทยาลัยของไทย วัดพระเชตุพนนั้นจะดั้นเดี่ยไม่ได้เป็นอันขาด เวลา ^{๒๒} นั้นหนังสือตำราเรียน ครบอาจารย์หาได้ยาก ตำหรับตำรามักหวงมิดบังวิชาความรู้ สอนกันแคทมิคๆ บ้าง ๑ ๓ ๑ พระนั่งเกล้าฯ ตั้งนักปราชญ์

ราชบัณฑิตคิดค้นรวบรวมโบราณคดี วรรณคดี คำรายา ฯลฯ เด็ดอก
เอาแต่ที่คัมมาจารึกแผ่นศิลาติดไว้เพื่อเป็นหลักฐานในภายหลัง ถ้ารักโบราณคดี
วรรณคดี ฯลฯ ลงไปดูวัดนั้นจะได้ผลคุ้มค่าเหนื่อย หนังสือประชุมจารึก
วัดพระเชตุพน เป็นหนังสือที่ควรมิใช่ เพื่อศึกษาวิชาด้านนี้ เหตุใดพระ
พุทธยอดฟ้าฯ จึงสร้างวัดพระเชตุพนนี้ไว้ แต่คิดเอาดังเดิมาแล้ว ไม่มี
หลักฐานอันใดจะอาศัยไม่เหมือนพระธาตุที่เรียกว่าพระเจดีย์ทอง

เรื่อง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัญหา เมื่อก่อนฤกษ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยบัตันนั้น เคยเห็น
ในรูปว่าได้เสด็จไปงานนั้นด้วย ทรงจำได้หรือไม่ว่าศิลาฤกษ์นั้นฝังไว้
ตรงไหน?

ตอบ มหาวิทยาลัยแห่งแรกในเมืองไทย คือ วัดโพธิ์ ซึ่ง
ไม่ควรลืมเสีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นเดิมมีแต่คฤหาศ์เรียกว่า “จัน
ถดางท่ง” ซึ่งสร้างขึ้นหวังจะให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราช ฝรั่งมักเรียกกันว่า “วินเซอร์คาสเซิล” เพราะเขาแบบ
คฤหาศ์มาสร้างอย่างวังวินเซอร์ที่เมืองอังกฤษ คฤหาศ์นี้อยู่ถึงรัช-
กาลที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โปรดให้ย้ายโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
ออกไปตั้งที่คฤหาศ์ท่ง โดยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่โรงเรียนใหญ่ ต่อ
นั้นมาขยายพระราชดำริให้จัดเป็นมหาวิทยาลัย สร้างตึกใหม่หลังแรกทาง
ริมถนนสนามม้า ใช้เงินที่เหลือจากสร้างพระบรมรูป สมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าฯ เสด็จไปก่อฤกษ์ ศิลาฤกษ์อยู่ในคฤหาศ์นี้ แต่อยู่ตรงไหน
ไม่รู้

เรื่อง ยิงปืนบอกเวลา

ปัญหา การยิงปืนบอกเวลาเที่ยงนั้นมีมาแต่ครั้งใด? ได้แบบ
อย่างมาแต่ไหน?

ตอบ เรื่องยิงปืนบอกเวลายาวนานแล้ว เดิมทีเคยทบอม
มมพระราชวัง มีปืนใหญ่ประจำอยู่ดีบอมเต็มช บอมดะกระบอก เป็นปืน
สัญญาณ ตามที่เห็นด้วยตาตนเองนั้นอยู่กระบอกหนึ่งทบอมมมวัดพระเชตุ
พน มีนหนถึงเวลาพระอาทิตย์ขึ้นเข้าตวันทุกวันกต่างกันเป็นสองนัย นัย
หนึ่งว่าเป็นการเปลี่ยนดินปืน แต่ว่าตามความคิดเห็นว่าที่จริงนั้นเป็นสัญญาณ
เปิดประตูวังทบค เพื่อตดหย่อนการพิทักษ์รักษาพระราชวังในเวลากลาง
คืน ทยิงบมมเพื่อให้ได้ยินพร้อมกันทุกด้าน อีกนัยหนึ่งนั้นเป็นสัญญาณ
บอกเมื่อไฟไหม้ ถ้าไฟไหม้นอกพระนครยิงนัดเดียว ถ้าไฟไหม้ในพระ
นครยิงด้ามนัด ถ้าไหม้ในพระราชวังยิงต่อ ๆ ไปหลายนัดจนไฟดับจึงหยุด
เป็นธรรมเนียมมดงน

มีธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งเป็นของกักกันที่เบ็นส่วนของน้าหรับพระนคร
เข้าใจว่าได้มาจากเมืองจีน ไทยเรามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แม้
เรื่องยิงบมกคงมีมาก่อนแต่ครั้งกรุงเก่า ประเพณีของพระนครที่คู่ไปกับ
ยิงบมกคือกวดอง เดิมทีทชกวดองอยู่หน้าวัดพระเชตุพนทอหนึ่งเป็น
ด้ามชน แรจนกลองด้ามใบใหญ่ดะย้อมชนไปเป็นด้ามกับกัน กวดองใบ
ใหญ่อยู่ช้ด่าง เรียกชื่อว่าย้าพระสุรศรี สำหรับตีเวลาพระอาทิตย์ตก
เป็นสัญญาณให้มิดประตูพระนคร ใบชนกลางชื่ออักษักพิณาศ์สำหรับตีเมื่อ
เกิดไฟไหม้เป็นสัญญาณเรียกราษฎรให้ช่วยกันดับไฟ ดเหมือนมีกำหนดว่า
ไฟไหม้นอกพระนครตีด้ามครั้ง ถ้าไฟไหม้ในพระนครตีมากกว่านั้น กวดอง

ไมยอศข้อพิฆาตไพรีนทร์ตีให้ ว่ามีข้าศึกมาประชิดคิดพระนคร ทุกคน
ต้องมาพร้อมกันช่วยรักษาหน้าท

มุดเหตุของการยิงปืนเที่ยงหน้าได้ยู่ ว่า แรกเราไปได้ยิน
อังกฤษเขายิงสัญญาณที่เมืองสิงคโปร์สำหรับให้คนตั้งนาฬิกา ไทยเราไป
เห็นเขายิงอยากจะให้มิมันเที่ยงทุกกรุงเทพบ้าง ดูเหมือนจะโปรดให้ทหารเรือ
ยิงชนทศาทหนักแพก่อน ครั้นกรมหลวงประจักษ์ คิดปากมจัตทหารปืน
ใหญ่มีชนในทหารล้อมวงแล้ว จึงขอหน้าที่ยิงมิมันเที่ยงมาให้ทหารปืน
ใหญ่ล้อมวงยิงที่บอมบ์ศนากรอยู่ระยะหนึ่ง แล้วจึงกลับไปเป็นหน้าทของ
ทหารเรืออีก มิมันเที่ยงยังมีไฟฟ้า โรงไฟฟ้ารับขยับคาเวลาดองท่ม
เป็นสัญญาณตั้งนาฬิกาแทน

เรื่อง ล้อมเลือดเข้าเฝ้า

ปัญหา การล้อมเลือดเข้าเฝ้านั้นเคยได้ยินว่ามีมาก่อนรัชการที่ ๔
แล้ว ความจริงหรือไม่ หรือว่ามี การล้อมบ้างเป็นครั้งคราว
อย่างไร ?

ตอบ การล้อมเลือดนั้นความจริงก่อนรัชกาลที่ ๔ ก็มีลอมกัน
เหมือนกันแต่ลอมในฤดูหนาว ตามธรรมเนียมถ้าไม่หนาวไม่ลอมกันเคย
หุงยก หุงปุม แต่ไม่ได้เลือดเข้าเฝ้า พระเจ้าแผ่นดินก็ไม่ได้ พระเจ้า
แผ่นดินเองก็โปรดไม่ลอมฉลองพระองค์เพราะอากาศร้อน พระพุทธเจ้า
หลวงประทับอยู่โดยปกติ ไม่ทรงฉลองพระองค์ ผู้ใหญ่แต่ก่อนเด่าว่า
หน้าหนาวจะลอมเลือดเหมือนกันในเวลาย่ำเฝ้า? เวลาย่ำเฝ้านี้ต้อง

คอยดูว่าพระเจ้าแผ่นดินว่าทรงสมควรหรือเปล่า พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนทนม
 หนาวเก่งพิลึก

ข้าราชการมาจากบ้านมักเขาเลือกคนมาด้วย ถ้าพระเจ้าแผ่นดิน
 ไม่ทรงผลของพระองค์ก็ต้องถอด หนาวแค้นหนาวก็ต้องทนเขา บาง
 คราวกำลังเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงเรียกผลของพระองค์มาส่งก็มี จนเป็น
 ที่ตั้งเถกเถกกันว่า เมื่อไรพระถนหด ข้าราชการก็ตั้งใจจะได้ส่งมเดื่อ

เรื่อง การสร้างพระโต

ปัญหา การสร้างพระโต ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน หรือจะ
 เดินก็ตาม สร้างพร้อมกันกับวิหารหรืออย่างไร เพราะพิจารณาวิหาร
 ที่ไว้พระโตต่าง ๆ นั้น ดูไม่เหมาะแก่พระโต ไม่สัมพันธ์ที่ไทยเป็นคิดเป็น
 เอกเดย

ตอบ ขนชื่อว่่าพระโต จะนั่ง จะนอน จะยืน หรือจะเดินก็
 ตาม โบราณสร้างกันกลางแจ้งแทนพระเจดีย์ คือ เมื่อการสร้างพระ
 เจดีย์กันก็มาสร้างพระโต ไม่ต้องมีวิหาร ที่มาวิหารนั้นคนมาศรัทธา
 ทำกันภายหลังทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อคุณดูวัดร้างก็อดคิด เช่น วัดพนัญเชิงเป็นต้น
 พระพนัญเชิงนี้สร้างมาก่อนกรุงศรีอยุธยา และคงสร้างแทนพระเจดีย์
 ส่วนพระโตที่สร้างพร้อม ๆ กับวิหารมีอยู่ องค์เดียว คือ พระโตวัดกัลยาฯ
 พระนั่งเกล้าฯ เป็นเจ้าของพระ พระยานิกรบดินทร์ เป็นเจ้าของวิหาร
 สร้างพร้อมกัน

พระนอนจักรดีที่เป็นพระนอนที่เก่ามาก ลักษณะเป็นมหายานอยู่
 คือ นอนวางพระกร พระนอนแบบนี้เป็นพระนอนแบบเก่า เห็นมีเหมือน

กนทถาเมืองยะธาออกองค์หนึ่ง เป็นแบบมหายาน ส่วนแบบดังกล่าวค้น
 เขามือท้าวพระเคียร พระนอนเดิมว่าเป็นกานีพพาน เป็นท่านอนตาย
 อย่างที่พระแท่นดงรัง ท้าพระมีล้าท้า คือ ต้อริยาบถ นิ่ง นอน ยืน เดิม
 แต่ก่อนนับถือที่ประสูติ ครั้นรู้ ปฐมเทศนา และนิพพาน พระนอน
 จักรดีที่ใครจะสร้างกันหาตัวไม่ได้ เป็นของเก่ามาก ที่เมืองดังห่มแม่น้ำ
 ใหญ่ มีวัง บ้านหน้าพระธาต วิคตมหาธาตุ เป็นเมืองเจ้า เป็นเมือง
 ใหญ่ แต่ทางหน้าผาแดงมาหมด มีแม่น้ำสายหนึ่งทศนเขิน ทางแม่น้ำเจ้า
 พระยาเข้าไม่มีแม่น้ำอีก เรียกชื่อต่างๆกัน ตอนพยุหกิจเรียกแม่น้ำพระ
 ทรง ตอนนครตั้งวรศเรียกแม่น้ำบางประมุข ต่อขึ้นไปเรียกบึงหูกวาง
 ที่พระพุทธรเจ้าเดือยม เป็นแม่น้ำสายเดียวกันทั้งสิ้น

พระศักยมุนี หรือพระโตวัดสุทัศน์ก็ได้มาจากกรุงสุโขทัย มา
 สร้างวิหารที่หน้าเส้าซึ่งชาติหลงเหมือนกัน เขาแดงแพมาชนที่ท่าช้าง ทำที่
 พระชนเจดยเรียกกันว่าท้าพระ พระใหญ่กว่าประตูเมืองต้องรอก้าแพง
 แดงก่อใหม่ เขาชนแต่ที่ว่าชกเดือนมาตามถนน ในจดหมายเทศุกรรม
 หลวงนรินทร์ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า เสด็จพระราช
 ดำเนินตามกระบวนท้าพระ ไม่ได้ทรงฉลองพระบาทว่าทรงเห็นอยมาก
 เพราะทรงพระชราถึงกับเซและพลาด

เรื่อง กรมนาฬิกาและท่อมโมง

ปัญหา ได้อ่านในหนังสือเก่าพบคำว่า "กรมนาฬิกา" ไม่ทราบ
 ว่ากรมนี้อยู่ที่ไหน มีหน้าที่ทำอะไร ?

คอบ กรมนาฬิกาเป็นกรมชั้นในวัง และหอนาฬิกาชั้นขอบกต
 นักรหา มีเหมือนกันทั้งไทยและพม่า ประเพณีเดิมที่เคยเห็นจะมีมา
 เก่าแก่มาก อาจได้แบบแผนมาจากอินเดียก็เป็นได้ ทำเป็นหอสูง ชั้น
 ยอดของหอแขวนฆ้องใบหนึ่งกลองใบหนึ่ง ในห้องชั้นต่ำลงมาตั้งข้างหน้า
 เขากระดาดซึ่งวงหน้าเหมาะขนาดที่ถอยอยู่ เพียง ๖๐ นาทีแล้วจมน ถอยไว้ใน
 ข้างหน้า มีคนหนึ่งยามประจำอยู่ เวลาพระอาทิตย์ขึ้นลอย กระดาดซึ่งเรียก
 ตามภาษามคธว่า "นาฬิกา" จึงเข้าใจว่าได้ตำรามาจากอินเดีย พอ
 นาฬิกาจมนคนก็ขึ้นไปตีฆ้อง ในเวลากลางวัน นาฬิกาแรกตีครึ่งหนึ่ง
 นาฬิกาที่สองที่ตีมากก็มากครึ่งตามลำดับ ที่ในห้องนั้นมีราวสำหรับ
 บุกไม้ค่วเป็นท่งเกิดของคนดี ได้นาฬิกาหนึ่งก็บุกค่วไว้อีกหนึ่ง ถึงอก
 นาฬิกาหนึ่งก็บุกค่วเต็มอีกอีกหนึ่งหนึ่งเรียงกันต่อไป สำหรับผู้ที่จะได้นับรว
 ก็นาฬิกา ถึงเวลาพระอาทิตย์ตกก็บุกค่วครบ ๑๒ อัน แล้วเขาออกเดิน
 คราวหนึ่งด้วยกลางคืนก็กลองแทนฆ้อง ด้วยเหตุนี้แหละจึงเรียกเป็นคำ
 ตามัญญาว่า "โมง" ในเวลากลางวัน ว่า "ทุ่ม" ในเวลากลางคืน
 ตามเสียงฆ้องและเสียงกลอง ที่ตีกลองในเวลากลางคืนนั้นเห็นจะเป็น
 ด้วยเสียงกลองดังไปไกลกว่าเสียงฆ้อง

ในเรื่องโรงนาฬิกานั้นยังมีต่อไปอีกอย่างหนึ่งคือ ถ้าตีโมงหรือทุ่ม
 ขึ้น ๆ ตีเพียงอัตราทุ่มและโมง ถ้าตีเวลา ๖ นาฬิกา ๑๒ นาฬิกา คือตีย่า
 ฆ้องเดี่ยวก่อนดาหนึ่งแล้ว จึงตีบอกอัตรานาฬิกา กลางคืนตั้งแต่เวลา
 ๑๘ นาฬิกา คือตีย่ากลองเดี่ยวก่อนดาหนึ่ง เรียกว่าย่าค่า ๒๑ นาฬิกา ย่า
 ดาหนึ่งเรียกว่ายามหนึ่ง เทียงคณย้าสองดา เรียกว่าสองยาม ๓ นาฬิกา ย่า
 สามดาเรียกว่าสามยาม แล้วต่อตราคือ คอหรั่งก็ย้ารูง คอหเทียงก็ย้า
 เทียง กลางวันก็ย้าฆ้อง กลางคืนย้ากลอง

เหตุไรจึงตั๋ย้า ไปรู้มาจากเมื่อไปเมืองอินเตีย ไปไต้ยินย้าที่เมืองพรานดี ตามเขาจึงไต้ความว่า ที่ตั๋ย้านั้นเป็นตั๋ยญาบอกให้เป็ดียนคนรักษายาม คือประเพณีการรักษายามกตางวัน ๖ ชั่วโมง เป็ดียนครั้งหนึ่ง กตางคืน ๓ ชั่วโมงเป็ดียนครั้งหนึ่ง ไทยเราเอาหน้าทีบออกตั๋ยญาเป็ดียนยามมาเป็นพนักงานของโรงนาพิกาจั๋ย้า แต่เมื่อเกิดนาพิกาถดอย่างฝรังซมแต้วในเมื่อไทยเรากั้เด็กถดอยกะดา ใช้นาพิกาถดย้า ฝรังแทนเดะเด็กถดองในเวดากตางคืน ใช้นะซังใหญ่ใบหนึ่งต้แทนทั้งสองตั้งนั้น แต่ว่าซอกที่เรื่อกว่าโมงเดะท่มยังใช้้อยู่เป็นด้าคัญ ทำให้รู้ว่าตั๋ยซ้องกตางวันเดะเดะต้กถดองกตางคืน.

ลายพระหัตถ์ เรื่องนาพิกา

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์

กับ

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีวัต

คำหนักปดายเนิน คดองเคย

วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๔๗๓

ธานี

เขอถามถงนาพิกาอ้าวกจน ดว้ยตงแตกตมากเห็นเขาใช้นาพิกาถดกนเสี้ยแต้ว เป็นแต้วโดยหนังสือซังได้อานพบเดะได้ฟังเขาพดกน เป็นว่าเขาภาชนะเด็กเจาะกนถอยนาในภาชนะใหญ่ เมื่อนาไหลเขาถดะนอยจนภาชนะเด็กจมนกนบเขาเป็นเวดาหนึ่ง แต่จะเป็นเท่าไรนั้นไม่ทราบ ทงนเบนดว้ยเห็นการต้ไก่อ เขายังใช้จอกเจาะกนถอยในซัน เม่อจอกนนจมนเขาเรื่อกว่า

“อินจม” เขาก็จับไก่แยกออกจากการตีไปให้หน้า ตัดแต่จะสัญญากันว่าตี
ก็ “อิน” อย่างเดียวกันกับการต่อมวยทางฝรั่ง ออกประการหนึ่งถึงเกิด
ชอนาพกา นั้นแปลว่ามะพร้าว จึงคิดว่าแต่ก่อนเขาคงใช้กะตักนั้นกดวง
ดอยนาเป็นเครื่องวัดเวลา ดเหมาะสมที่จะดวยเขากระต่าซึ่งมอยดาษคันทไทย
มาใช้ก็ได้ เขาจะเอาช้อนตักนั้นกระต่าเจาะไซให้หน้าเข้าตามชอบใจเอาใหม่หรือ
จะอย่างไรก็ไม่ทราบ แต่เป็นเดาทางน

อินเครื่องวัดเวลานั้นมอยมากนัก จะให้ตัวอย่างก็เช่น

๑. “บ้ายควาย” “ควายเข้าคอก” นั้นเป็นสังเกตุดวงอาทิตย์
เป็นวัดเวลาอย่างหายาบ

๒. “ชุนฉาย” นั้นสังเกตุเขาเงา เป็นของละเอียดชนใช้ในการ
บวชนาค

๓. การสอบได้หนังสือพระ ได้ยินว่าแต่ก่อนใช้จุดรูปเป็นเครื่องวัด
เวลา ถ้ารูปใหม่ห้มคดอกยังแปลไม่ตักจิดว่าเป็นตก

ขอให้สังเกตุกลอนในมุขบทบรรพกิจ ท่านแบ่งเวลาไว้ไม่ตรงกับ
นาฬิกาถด

ก) วันหนึ่งแบ่งเป็น ๒ ภาค เป็นกลางจนครึ่งหนึ่ง กลางคืน
ครึ่งหนึ่ง

ข) วันกับคนนั้นแบ่งเป็น ๘ ยาม คือ กลางวัน ๔ ยาม กลางคืน
๔ ยาม

ค) ยามหนึ่งแบ่งเป็น ๓ ชั่วโมง กลางวันเรียกว่าโมง กลางคืน
เรียกว่าท่ม ชอนด่มเตจ ๆ กรมพระยาเทววงศ์ทรงตั้งนิษฐานว่า กลางวัน
เขาคงตดวยชอง กลางคืนเขาคงตดวยกตอง คามททรงตั้งนิษฐานเช่นนเห็น
ชอบตดวยงนุก

ง) โมงหนึ่งแบ่งเป็น ๓๐ บาท ตกเป็นบาทหนึ่ง ๖ นาทีแห่งนาท

ง) นาทหนึ่งแบ่งเป็น ๔ เพชรนาท ตกนาทหนึ่งเป็น มีนค ๓ กับ ๓๐ สกัณฑ์แห่งนาพิภกต

จ) เพชรนาทหนึ่งแบ่งเป็น ๖ ปราณ เห็นจะหมายเอาหายใจเข้า หรือออกทหนึ่ง ตกเป็นสกัณฑ์ ๓ แห่งนาพิภกต

ฉ) ปราณหนึ่งแบ่งเป็น ๓๐ อักษร จะหมายถึงเขียนหนังสือหรืออะไรไม่ทราบ ถ้าหมายถึงเขียนหนังสือแล้ว ชั่วหายใจเข้าหรือออกทหนึ่ง เขียนหนังสือได้ ๓๐ คำ เห็นเร็วเดมท แม่เอาแคพยัญชนะก็เห็นไม่ไหวอยู่นั่นเอง ไม่ว่าเครื่องวัดอะไรไม่มีเที่ยงทงนนั้น แม่นาพิภกตก็ไม่เที่ยง แคดักกว่าวัดเวลาด้วยวิธีอื่น เราจึงต้องใช้

เธอบอกว่า ส้มเต๋จ ๆ กรมพระยาตำราทรงตั้งบันทึทกประทานมา ๒ เรื่อง แต่อ้าวไม่ได้ตามว่า เป็นเรื่องอะไร เป็นพระวิจารณ์เรื่องพระศกัณฑ์กับเรื่องเห็ดธาตุทหวดหรือมิใช่ ถ้าเป็นเรื่องนทกไม่ตองตั้งอ้าว เพราะอ้าวได้รับประทานมาเหมือนกัน คงใจเมื่ออ่านแล้วจะส่งมาให้เธอ

นวิศ

วันที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๓

ขอประทานกราบทูลทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ทรงอธิบายคำ ว่า “นาพิภก” ตตอดจนเครื่องวัดโบราณมาโดยละเอียด ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความหมายอย่างทียงไม่เคยทราบ บังเกิดแนวความคิดใหม่ ๆ ต่อไปอีก ขอประทานกราบมาแทบฝ่าพระบาท

เหตุทจะกราบทูลถามเรื่อง “นาพิภก” เมื่อวันนั้น ยังกราบทูลไม่ตตอด เพราะไม่สู้ตตอดทด้วยทรงกังวลด้วยการปฏิบคพระเบณคณ จึงขอประทานกราบทูลทงจคหมายน

ในโน้ตที่ข้าพระพุทธเจ้าเขียนเรื่อง “กระต่าโหม” ในวารสารของสยามสมาคม ข้าพระพุทธเจ้าได้ทักว่า ศาสตร์จารย์เซเคต์ แปลศิลาจากเขมรโบราณแห่งหนึ่ง มีบัญชีสั่งของ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินเขมรทรงพระราชอุทิศถวายพระเป็นเจ้า ในบัญชีนั้นมีการอันหนึ่งว่า “กระต่าพระกาด” ซึ่งเซเคต์หาได้อธิบายไว้ไม่ว่า เป็นสิ่งของชนิดไร ทำให้อยากเดาว่า ตามรูปศัพท์น่าจะแปลว่า บริเวณของเวตา หรืออกนยหนึ่ง เครื่องวัดเวตา ข้าพระพุทธเจ้าจึงรู้สึกต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า ไทยเราแต่เดิมที่กปรากฏว่าใช้เปิดอกแข็งของดกมะพร้าวเบ่งเครื่องวัดเวตา จึงเห็นว่า เป็นเหตุให้ชวนสันนิษฐานต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า ด้วยนัยเองกระมังเปิดอกแข็งของดกมะพร้าว จึงมาได้ชื่อว่า “กระต่า” ทงนกลไคแต่เพียงปรารภเพราะไม่มีหลักฐานอันใดที่แน่นอนยิ่งไปกว่านี้ ทพอจะยืนยันได้

ต่อมานายตั้งกาดได้มาบอก ข้าพระพุทธเจ้าให้ สังเกตดูใน กฎหมายลักษณะพิศุจน์ และพระราชกำหนดใหม่ ซึ่งมักกล่าวถึง “นาระกา” เป็นเครื่องวัดในการดำเนินพิศุจน์สำหรับคู่ความในพระราชกำหนดใหม่ (บทที่ ๒๘ หน้า ๔๐๓ เดิม ๓ ในฉบับตราสามดวง ซึ่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพิมพ์ขึ้น) มีความว่า เกิดการพิศุจน์ดำเนินโดยใช้ “นาระกา” ถอเกณฑ์กนท “นาระกา” ต้มหรือยัง ส้มเด็จพระพุทธยอดฟ้า “ทรงแสดง” การทเอา “นาระกา” มาใช้ โปรดให้ตั้งขุน ณ ศาสดหลวงสอบพระอัยการ พระมหาราชครูมหิศรกราบบังคมทูลว่า “ดำเนินางนาระกามีได้พบในพระอัยการ พบแต่คำว่าดำเนินากนให้ยกกระบัดกนใจสามกน” แต่ปรากฏว่า ทเมืองราชบุรีใช้นาระกานจึงมีพระบรมราชโองการสั่งว่า “กฎหมายให้ตั้งนาระกานห้ามมิได้” ให้ห้ามมิให้ใช้นาระกา และตัวอย่างราชบุรีก็ไม่โปรดให้อนุโตมตาม

“นารกะ” ในท นคงจะคงเป็น เปิดอกแข็ง ของต ก มะพร้าวเป็น
แม่ หรืออกนยหนงกคย กระต่า นนเอง จึงได้มีการ “ต้ม” กัน

นายเตงกาคกับ ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันพดก ดุ๊กษณะพิสุจน์ คำ
นำตยเพลิง ซึ่งมพระราชปรารภแต่รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง พบความว่า
“ตงนาคา” ในมาตรา ๗ ซึ่งไม่ตรงกันกับที่พระมหाराชครุมหิทรกราบ
บังคมทุด ได้พะเคราะห์ห่าร้องรอยที่จะสันนิษฐานว่า เหตุไรพระมหाराชคร
มหิทรจึงกราบบังคมทุดทงนจะตงกไม่ตม เพราะพระราชบัญญัติกตตม
ความเพยงเจตมาตราเทานน จะว่ามาตราทกถ่าวถิง “นาคา” น เตม
เข้าไปภายตง ก็มตองเตมภายตงพระราชกำหนดใหม่ ซึ่งมบเดือนวน
คินแห่งพระบรมราชโองการ แม่อนนว่า จตุศักราช ๓๓๕๗ บิเถาะ ๑๓๑ หรือ
ตงเช่นนนี้ เหตุไรจึงเตมตงไปใพระราชบัญญัติโบราณใเมือมีพระราช
กำหนดใหม่ระบุงความค่านอยชต ๆ ตงน หรือจะเตมตงระหว่งตอนกตางหรือ
ปตายของกรุงศรีอยุธยา และพระมหाराชครุมได้ไช้ระบบมาตรา ๗ เตม
ไวชางทาย เพราะกฎหมายนนยงมิได้ชาระเตร์จ เมือทรงตงใรัชชกาลท ๓
เรองไม่ไห้ไช้นารกะสำหรับพิสุจน์ค่านานไปมา ก็ไม่มีใคร จะตคตินทางใดตง
ไปได้เตยตองนงทวเรากนอย

อนึ่ง ในมาตรา ๗ ทกราบตุดชางตงชางบนน ถถ่าวความแปดกอย
ตอนหนงว่า “...จะค่านากนให้อาดกษณเอาค้ำตจจาชคต่านอานประกาช

เทพยดาต้วไห้ } โจทก } ตะหัวต้ว ชนไก้ เมือจะตงค่านากนนไห้
จ่าเตย }

บักตง” ข้าพระพุทธเจ้ากับนายเตงกาคได้ตองช่วยกันคตคว่า ค้ำว่า
“ชนไก้” ในทนแปดว่าอะไรก็ไม่ต่าเรจ ในมาตรา ๓ มความว่า ไ้
ตระตการคุดกความทงตองไปชอไก้อย่างตละตองต้ว มาตรา ๒ มถถ่าวถิง

โก้อีกทำให้เตรียมการพิสูจน์โดยคำสั่งของต่าง ๆ ไว้ ในจำพวกสิ่งของให้หา
 ใจหนึ่ง “โก้วผู้รู้ชั้นประจำยามข้างตะวันตก โก้วผู้รู้ชั้นประจำยามข้าง
 ตะวันออก” ดังนี้ ดังเกิดความในทันเหมือนจะมีโก้วสองประเภท คือ โก้ว
 เบนทให้คมถูกความไปช้อประเภทหนึ่ง โก้วสังเวชเวทดาประเภทหนึ่ง และ
 ค่าย ๆ กับจะแยก “โก้วผู้รู้ชั้นประจำยาม” ออกไปได้อีกประเภท
 หนึ่ง ถ้าเช่นนั้นก็สามประเภทด้วยกัน

ข้าพระพุทธเจ้าได้บอกแก่นายแดงกาว่า จะต้องกราบทุกความดูใน
 เรื่องโก้วนี้ด้วย

ควรมิควรแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ธานีวัด

วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๘๓

ธานี

หนังสือลงวันที่ ๒๓ ได้รับแล้ว ที่ไม่ได้พดถวณเมื่อเวลาดังพระ
 เขียนหนังสือมาให้ทหลังนั้นคิดแล้ว เพราะอาวหไม่คิดเสียแล้ว พังพุดอาจเข้าใจ
 ผิดไปได้ ถ้าเป็นหนังสือแล้วไม่เข้าใจผิดไปได้เลย ตามหนังสือซึ่งเขเขียน
 ไปให้ฉัน อาวได้ความรู้อ่างออกไปเหมือนกัน แล้วทำให้มีความคิดกว้าง
 ออกไปตามกันด้วย

คำที่เรียกว่า “กระดา” เค้าว่าที่จะเป็น “กาดะ” เพราะใช้มัน
 ดอยนำกำหนดเป็นเวลา ส่วนคำว่า “ปราน” ซึ่งบอกมาก่อน คิดโดย
 เค้าว่าจะเป็นระยะเวลาดาหายใจนั้นที่จะผิดเสียแล้ว กัดบตรงกันข้ามเป็นกถนใจ
 ตรงกับคำที่ไซกันอยู่ว่า “อิดใจ” มาตราแต่อย่างเดิมก็ใช้ในระอย่าง
 หนึ่งไม่ติดต่อกัน หากมผู้รวบรวมเอาทกอย่างมาต่อกันเข้าทหลัง และการ
 คอหนดาหงเอาต่อกันเขาผิดกพาให้เราหลงผิดไปด้วย

คามหนังสือของเขื่อนหนักไปในทางกฎหมาย ยันกฎหมายหนัก
 เป็นหนังสือแต่งซึ่งเก็บเอาข้อบังคับต่าง ๆ มารวมคอกันเข้าเหมือนกัน ย่อม
 แต่งกันหลายเจ้าของด้วย จึงเรียกไปต่างกันว่าเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งฉบับ
 ต่างข้อต้องกันก็มี ไม่ต้องกันก็มี สดแต่ผู้รวบรวมจะพบเข้า ข้อเหล่านี้
 ข้อใดไม่ใช่ก็ไม่ได้บอกยกเลิกไว้ กตของขกนอยเองเป็นธรรมดา ข้อที่
 เก็บมารวมกันเขื่อนหนักไม่ใช่จำเพาะแต่ข้อบังคับในบ้านเรา แม้เป็นข้อบังคับ
 ทางต่างประเทศก็เก็บเอามา จะเห็นได้ในตอนต้นกฎหมายมี “พระธรรม
 ศาสตร์” นั้นเป็นข้อบังคับที่คัดมาจากอินเดีย และข้อความซึ่งคัดมาจาก
 ต่างประเทศนั้นอะไรที่เขากับเราได้ก็เอาไว้ ที่เขาไม่ได้ก็แก้เปลี่ยนไป แม้
 ข้อความใดซึ่งเวลาไหนเขากับเราได้ก็เอาไว้ แต่ที่หลังประเพณีเราเปลี่ยน
 ไปก็แก้แซกเขา เก่าก็ไม่บอกยก ต่างฉบับที่ไม่ได้ใช้ก็ไม่ได้แก้ ถ้าจะดู
 หนังสือเล่มนี้ จะศมูเขียนก็ไม่ได้ เพราะผู้เขียนจะรู้กฎหมายไปทุก
 ฉบับย่อมไม่ได้ด้วยเอง

ในการที่เราจะแปลคำในกฎหมายก็ยอมชัดของอยู่เหมือนกัน ด้วย
 ข้อบังคับเก่าตามประเพณีและถ้อยคำซึ่งใช้เขาใจกันอยู่ในเวลานั้น ตงมา
 ถึงเวลานักเปลี่ยนไปหมด เราเป็นคนทุกวณจะแปลคำครังกระโหนักยอมไม่
 ได้ด้วยเอง ได้แต่เดากยอมผิดบ้างถูกบ้างเป็นธรรมดา

คามที่เขอคงใจจะปรึกษาอาวถกมความเห็นที่จะบอกได้แต่เพียงเท่านี้

นริศ

เรื่อง ผืนเมืองเชียงตุง

เหตุที่จะทรงเจ้าเรื่องนี้ เนื่องมาจากทรงปรารภเรื่องการทำผืน
 ว่าเมืองเชียงตุงเป็นเมืองผืน และผืนเมืองเชียงตุงนั้นเข้ามาเมืองไทยซ้ำ
 นานแล้ว

เมืองเชียงตุงนั้นอาณาเขตต์ตกดำเนินทางตะวันตกด้านหนึ่ง
 ตกดำเนินทางตะวันออกด้านหนึ่ง แต่พรมเมืองเป็นเทือกภูเขาเรียงกันไป
 ทงนั้น ไม่ใคร่มีที่ราบสำหรับทำนา ในหนังสือเรื่องเมืองพะม่าของอังกฤษ
 ว่า เมืองเชียงตุงมีสินค้าที่เกดขึ้นสำหรับขายนอกประเทศ ที่เป็นสิ่งสำคัญ
 มีสามสิ่งคือ ฝ้าย ขายไปทางเมืองจีน ไม้ซอนด์ก็ขายไปทางเมืองซน
 ของฝรั่งแก่ดำเนินทาง และฝ้ายขายมาทางสยาม จำนวนเงินรายได้ของ
 เชียงตุงราวปีละ ๓๐๐,๐๐๐ รูบีย์เศษ ต้องเสียช่วยแก่อังกฤษปีละ
 ๓๐,๐๐๐ รูบีย์

เมื่อสมัยต้นนิบาตชาติประสงค์จะจำกัดฝิ่น อังกฤษไปว่าเจ้าฟ้า
 เชียงตุงจะให้เลิกปลูกฝิ่นในเขตต์ของเมืองเชียงตุง เจ้าฟ้าเชียงตุงร้อง
 ทูลว่า ถ้าห้ามปลูกฝิ่นในเขตต์ของเมืองเชียงตุงแล้ว ราษฎรก็จะพากัน
 เตือตร้อนไปด้วยไม่มีทางทำมาหากินเหมือนแต่ก่อน เงินรายได้สำหรับ
 ใช้ในการบ้านเมืองก็ตกต่ำขาดแคลน จะเอาเงินที่ไหนไปเสียช่วย อังกฤษ
 เห็นอก จึงผ่อนผันยอมให้ชาวเมืองเชียงตุงปลูกฝิ่น แต่เอาสัญญาว่าให้
 ขายกันแต่ในพรมเมือง มิให้ส่งฝิ่นไปขายในแดนพะม่าหรือประเทศอื่น แต่
 การห้ามนั้นไม่เป็นได้จริง เพราะพวกค้าฝิ่นเถื่อนทั้งในเมืองไทยและเมือง
 พะม่าพากันดอบไปซื้อ ใครซื้อชาวเมืองเชียงตุงก็ยอมขายให้ ด้วยถือ
 ว่าขายแต่ในอาณาเขตต์ของเชียงตุงตามที่ได้ตกลงทำสัญญาไว้กับอังกฤษ
 การที่ผู้ซื้อจะเอาฝิ่นไปที่ไหน ไม่ใช่ธุระของเมืองเชียงตุง มุดม้มาเช่น
 พวกพ่อค้าฝิ่นเถื่อนจึงไปซื้อฝิ่นเมืองเชียงตุงเข้ามาขายในเมืองไทยเนืองๆ

เรื่อง หลักเมือง

ปัญหา ประเพณีการตั้งหลักเมืองนั้นมีมาอย่างไร ?

ตอบ หลักเมืองเป็นประเพณีพราหมณ์มีมาแต่อินเดีย ไทยตั้งหลักเมืองชนตามธรรมเนียมพราหมณ์ ที่จะเกิดหลักเมืองนั้นคงเป็นด้วยประชุมชน ประชุมชนนั้นต่างกัน ที่อยู่เป็นหมู่บ้านก็มี หมู่บ้านหลาย ๆ หมู่รวมเป็นตำบล ๆ ตั้งชนเป็นอำเภอ ๆ นั้นเดิมเรียกว่าเมือง เมืองหลาย ๆ เมืองรวมเป็นเมืองใหญ่ ๆ หลาย ๆ เมืองเป็นมหานคร คือเมืองมหานคร

ตัวอย่างหลักเมืองที่มีเก่าที่สุดในสยามประเทศนั้นคือ หลักเมืองศรีเทพ ในแถบเพชรบูรณ์ ทำด้วยศิลาจารึก อยู่ทิศพิภพทิศสถานบันนี้ เรียกเป็นภาษาอินเดียในสันสกฤตว่า "ฉัน" เป็นมคธว่า "อินทฉัน" หลักเมืองศรีเทพทำเป็นรูปตาปูหัวเห็ด หลักเมืองชนหลงมากคงทำด้วยหินบ้างไม้บ้าง หลักที่กรุงเทพฯ ทำด้วยไม้ ได้ตั้งพิชัยหลักเมืองเมืองฉันทิพย์ เดือนหกชนดับคำ ถูกขุเวลาย่างรุ่งแล้ว ๕๔ นาที ตรงกับขชาติจตุลาคศ จุลศักราช ๓๓๕๕ พ.ศ. ๒๓๒๕ หลักเมืองนี้ เดิมมีหลังคาเป็นรูปศาลา มาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงก่อสร้างและปรับปรุงถาวรวัตถุต่าง ๆ โปรดฯ ให้ยกยอดปราสาทต่าง ๆ ตามแบบอย่างศาลาหักรุ่งเก่าแต่ที่ศาลาเดือเมือง ทรงเมือง ศาลาพระกาต และศาลาเจดีย์ก็เดิมหลังคาเป็นศาลากี่โปรดฯ ให้ก่อเป็นปราสาทเหมือนศาลาเจ้าหลักเมือง

มีเครื่องหมายอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ตำรา พบในพระราชพงศาวดารเมื่อเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์บดตีได้เมืองนครราชสีมา ตั้งให้อพยพผู้คนไปเมือง

เวียงจันทน์ และให้ถอนหลักเมืองเสีย ก็ริยาที่ถอนหลักเมืองนั้น เขาจะมี
 คำหรับคำรำถ้อยว่า เด็กเมืองต้องถอนหลักเมืองหรืออย่างไรไม่พบหลัก
 ฐาน มีแต่ในพงศาวดารว่าทำอย่างนั้น ขึ้นอยู่ หลักเมืองนครราชสีมา
 เป็นหลักไม้ไม่มีใครกล้ายก ตั้งแต่เจ้าอนุวงศ์ ถอนก็เอาหลักเมืองนอนไว้ที่
 ศาลอย่างนั้น และก็มีบุชากันทั้งนอน ๆ จนฉันมาเป็นเสนาบดีกระทรวง
 มหาดไทย ไปตรวจราชการก่อสร้างทางรถไฟสายนครราชสีมา ไม่พบ
 เข้าเห็นนอนอยู่ จึงให้ทำพิธียกขึ้นอย่างเดิม หลักเมืองนครราชสีมา
 ตั้งมาจนบัดนี้

เมื่อพระพุทธยอดฟ้าฯ ข้ามฟากมาจากธนบุรี ตั้งแรกที่กระทำคือ
 ตั้งหลักเมือง คิดด้วยปัญญาที่เห็นเป็นการสมควร เป็นยุติได้แน่นอนว่า
 จะตั้งเมืองที่ตรงนี้ ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายความไม่แน่ก็คงมี อาจ
 เปลี่ยนแปลงและโยกย้ายได้ ที่ปักไปแล้วคนเป็นใจด้วยทุกคน อนึ่งควร
 ตั้งเกิดไว้ด้วยการตั้งเมืองใหญ่มีสองอย่างกำกับกัน คือหลักเมือง
 และพระบรมธาตุ

พระสยามเทวาธิราช

พระเสด็จเมือง พระทรงเมือง ฯลฯ

ปัญหา พระเสด็จเมือง พระทรงเมือง เจ้าเจตคุปต์ และพระ
 สยามเทวาธิราช มีเรื่องราวอย่างไร

ตอบ พระเสด็จเมือง ทรงเมือง และเจ้าเจตคุปต์นั้นยังไม่พบใน
 คำรา เข้าใจว่าเป็นเทวดารักษาราชธานี เจตคุปต์นั้นว่าเป็นชื่อสันตกฤต
 คุเหมือนจะเป็นสมุหบัญชีของพระยายม มุตเดิมจะมาแต่เทพเจ้าองค์ใด

ตามตำราของอินเดีย จะมีเรื่องอย่างไรก็ยังไม่รู้ บางทีเดื่อเมือง
ทรงเมืองนั้น เรามาแปลเป็นไทยไปแล้ว เจตคุปต์อาจยังเหลืออยู่ก็เป็น
ได้ เจตคุปต์นี้ไทยเอามาทำเหตุเป็นเจตคุกกัมมี เคยให้ความหมายของ
เดื่อเมืองไว้ว่า มิดิตตารูปาเดื่อ ทรงเมืองเป็นชีวิตาเดื่อ และ
หดกเมืองเป็นจุดกิตตเดื่อ เพื่ออุปทกกับโมเตนไฮเดื่อ หดกเมืองกิต
เดื่อเมืองกิต ทรงเมืองกิต ที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ นี้เขาอย่างมาจากกรุงเก่า
พระสยามเทวาธิราชนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัวทรงประดิษฐ์ขึ้นสำหรับบูชาบิรติของเมืองไทย อยู่ในพระบรมมหา
ราชวัง

มีข้อควรเพิ่มเติมก็คือ บรรดาเมืองโบราณที่มีบ่อนปรการ
หรือออกอย่างหนึ่งเมืองที่ตั้งประจำที่คงมีหดกเมืองหนึ่ง แต่ศาลเทพา
รักษ์เห็นจะมีต่างกันตามคติศาสนาของพวกที่สร้างเมือง และสร้างคามที่
ต่าง ๆ กันเหมือนอย่างกรุงเทพฯ นี้ ศาลเทพารักษ์มี ๔ แห่งมาแต่เดิม
คือ ศาลหดกเมืองอยู่ตรงที่ตงอยู่ทุกวันนี้ ที่ริมหอกลองหน้าวัดพระ
เชตุพนมีสร้างเรียงกันไว้ ๓ ศาล เรียกว่าศาลพระเดื่อเมืองศาลหนึ่ง ศาล
พระทรงเมืองศาลหนึ่ง ศาลพระกาดหรือศาลเจ้าเจตคุปต์ศาลหนึ่ง เหตุ
ใดจึงสร้างศาลทั้ง ๓ นั้น และเหตุใดจึงไปสร้างตรงนั้น ไม่รู้ รูปเจ้า
เจตคุปต์นั้น นึกว่าได้เคยเห็นครั้งหนึ่ง ทำรูปเทวดานั่งคุกเข่า มีศิวนาคนัด
มือโพร่หลัง ถ้าเป็นดังจำได้สร้างเป็นพระภูมิของคุก เพราะคุกก็อยู่ต่อ
หอกลองไปทางข้างตะวันออกไม่ห่างนัก แต่เดื่อเมืองจะอยู่ที่ไหนไม่รู้ แต่
เป็นเทวรูปใหม่สร้างในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ทั้ง ๓ องค์

เรื่อง สถานที่ประหารชีวิตในกรุงเทพฯ ฯ

ปัญหา สถานที่ประหารชีวิตนักโทษในกรุงเทพฯ นี้ ก่อนที่จะใช้ บางขวางเป็นที่ประหาร เคยใช้ที่ใดมาก่อนบ้าง ?

ตอบ การประหารชีวิตนั้นเดิมแต่ครั้งสร้างกรุง คูเหมื่อนจะเป็นที่วัดสำเพ็ง คือวัดปทุมคงคา ขอนมทดกอยู่ ฆาตหลวงไปสร้างวัดที่ทางเคี่ยมชิวเฮง เรียกว่าคัลวารี่ (Calvary) หรือที่เรียกกันว่าวัดกะดะหว่า ความจริงคัลวารี่ แปลว่าที่ที่เอาพระเยซูไปตรึงไม้กางเขน

ต่อจากวัดสำเพ็งย้ายไปประหารที่วัดมักกะสัน แล้วย้ายมาทางหลังวัดเทพศิรินทร์ ทางวัดโคก แต่ต่อมาย้ายกลับไปที่วัดมักกะสันอีก ที่วัดโคกนั้นเคยขี้มาไปตุ

ที่วัดสำเพ็งนั้นถ้าเจ้านายตะสาที่นั้นมาจนในภายหลังเช่นหม่อมไกรสร จะเป็นด้วยเหตุไรหาปรากฏไม่ ที่วัดสำเพ็งนั้นจึงเป็นที่สำคัญ เพราะแต่ก่อนงานพระบรมศพ พระบรมอัฐิเก็บแล้ว ก่อนที่จะใช้พระอังคารฝังกันนั้น เชิญลงเรือบุษบก เรือศรี หนักถ่วงชะนะเต็มทีไปถึงวัดสำเพ็ง แล้วยกเอาพระอังคารลงลอยที่นั้น แลระถางฝั่งออกตายก็เช่นเดียวกัน เขาเอาผ้าขาวห่อข้างตายมีเรือตัง เรือกันแห่ ดากเอาไปถ่วงที่วัดสำเพ็งเหมื่อนกัน

เรื่อง พระพิมพ์ดินดิบดินเผา

ปัญหา พระพิมพ์ที่เห็นมีอยู่ทุกวันนี้ เหตุไรจึงมีทั้งดินดิบและดินเผา ?

ตอบ แถวเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองตรัง มี
 ถ้ำมาก ในถ้ำมีพระพิมพ์ดินดิบ ๆ เป็นแบบมหายานทรงนั้น คือเป็นรูปพระ
 โพธิสัตว์ ศาสนาและตราข้างหลังเป็นอักษรสันสกฤต คือ เทวนาคร
 พระพิมพ์นั้น ทางเหนือเป็นพระพิมพ์ดินสุก ไม่ดิบอย่างทางใต้ พบได้
 หม้อฝังดินเรียงรายไว้ตามถ้ำต่าง ๆ

เหตุที่จระเข้เรื่องนี่ของเก่าให้ฟัง ครึ่งหนึ่ง มีนายพันเอกฝรั่งคน
 หนึ่งมาจากพม่า ขอให้ช่วยนำเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน เขาเคยอยู่เมือง
 ซิเบตมาก่อน พาไปดูที่พระพิมพ์ ถามเขาว่า อย่างนี้ในซิเบตมีบ้าง
 ไหม? เขาบอกว่า ไม่ใช่แต่ว่ามีแต่เขายังทำกันทุกวัน ความเป็น
 ดงนี้!

เรื่องพระพิมพ์นั้นประวัติว่า กาลครั้งหนึ่ง พระมหาเถรองค์ใด
 องค์หนึ่ง อันเป็นที่นับถือของชาวเมืองตาของ ฉานนภิกษุเสด็จแล้ว
 เขาก็เอาธูฐาคูโชดกลงในครกผสมดิน ตีพิมพ์รูปพระโพธิสัตว์สร้าง
 อุกฤษ์ให้ไปเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ เขาเรียงไว้ในถ้ำ ที่โชดกแล้วพิมพ์ใส่
 หม้อเรียงไว้แต่ไม่เผา ทั้งไว้ทรงดิบ ๆ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเขาถือว่าเผา
 ครึ่งหนึ่งแล้ว คือ เผาครึ่งหนึ่ง จึงทำเป็นพระพิมพ์ดินดิบ ไม่ยอมเผาสอง
 หนเพราะเป็นการเผาช้า

ฝ่ายทางเหนือที่ทาดินสุกนั้นเป็นอีกประเพณีหนึ่ง คือประสงค์เพื่อ
 บัญญัติศรัทธาว่าเมื่อสิ้นพระพุทธรูปศาสนาแล้ว จะไม่มีใครรู้จักพระ-
 พุทธเจ้า จึงพิมพ์รูปพระพุทธรูปเจ้าด้วยดิน เผาเก็บฝังไว้ใต้ดิน ในพระ
 เจดีย์ ฯลฯ เพื่อให้คนชนหลังขุดพบจะได้รู้จัก เป็นประโยชน์ต่างกัน
 อย่างนี้ นี้คือเรื่องของพระพิมพ์

เรื่อง ส้มเต๋จพระมหาจักรพรรดิ

ปัญหา ได้อ่านในพงศาวดารพะม่าที่พะม่าเขียนกั๊ด ที่ฝรังเขียนกั๊ด ที่พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงแต่งกั๊ด รู้ดีกว่า เรื่องการตั้งกรุงศรีอยุธยา นั้น น่าจะเป็นได้ ๓ ครั้ง คือ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิอีกครั้งหนึ่ง ถึงกับถูกจับไปเมืองพะม่า แต่ที่ทรงพระนิพนธ์ไว้ในเรารบพะม่าว่าได้ ๒ ครั้ง และว่าออกบวชแทนถูกจับ เรื่องทรงตั้งดินอย่างไร เพราะเหตุผลต่าง ๆ น่าจะเป็นได้ ๓ ครั้ง มากกว่า ๒ ครั้ง ?

ตอบ ส้มเต๋จพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าช้างเผือกนั้น เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ดีจริง ๆ ผู้ศึกษามากในเมือง ทำอย่างดีที่สุด ผู้คนมีที่จะกระทำได้ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์บ้านเมืองเป็นใหญ่ แต่เป็นคนเคราะห์ร้าย ตรงข้ามกับพระเจ้าบรมโกศ ด้วยเหตุที่พะม่าครั้งนั้นเข้มแข็งได้เอกราช ได้ตั้งพะม่าจนตั้งเมือง ได้ตั้งเมือง เชียง และในที่ที่สุดก็ถูกจับไปเป็นขะเดยพะม่า และกลับมาตั้งอีก ตั้งจนตัวตายในระหว่างศึก เรื่องพระมหาจักรพรรดิในพงศาวดารของเราผิดอยู่มาก เพราะหลังจากสงครามช้างเผือกแล้ว พะม่าเอาตัวพระมหาจักรพรรดิไปไว้เมืองพะม่าด้วย ได้สร้างพระราชมนเทียรให้ประทับที่เมืองหงสาวดี เมื่อเสร็จศึกเรียบร้อยแล้ว จึงปรากฏว่าอยากจะบวช พะม่าก็ยอมให้บวช บวชแล้วก็อนุญาตให้กลับเมืองไทย ตอนนั้นคือที่เขียนแผ่นดินอีกครั้ง เรื่องพระมหาจักรพรรดิ เป็นเรื่องน่ารู้ น่าเขียน เพราะคนเข้าใจผิดกันมาก ในพงศาวดารพะม่า เรื่องราวทางพะม่าต้องกันทั้งต้น แยกกับพงศาวดารของเรา ของเรานั้นตอนนั้นพักชัค ๆ อยู่ ไทยเราพลาดกั๊ดในเรื่องนี้ ที่เขียนในหนังสือเรารบพะม่าตอนนั้นกั๊ด ทำให้

คนเข้าใจผิดไปเป็นอันมาก จะแก้ก็ไม่มีเวลาเสียแล้ว ขอยกให้เป็นมรดก
ตกทอดถึงเขตก่อไป

เรื่อง วัดสุพรรณดาราราม

ปัญหา รูปภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวร ในพระ
วิหารวัดสุพรรณดาราราม พระนครศรีอยุธยา^๕ เขียนตามภาพเดิมที่มี
อยู่ที่วัดยมร้าง เมื่อครั้งกระโน้นใช่หรือไม่ หรือเขียนจากความนึกคิด
ใหม่ ใช้ตั้งไต่คดีเป็นหลักฐาน?

ตอบ รูปภาพในพระวิหารวัดสุพรรณดาราราม^๕ พระยา
อนุสรณ์จักรกร เป็นผู้เขียน ไม่ได้เขียนตามภาพของเดิมที่วัดยมร้าง
เป็นการเขียนขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยได้ปรึกษาไปยังราชบัณฑิตย
สภา ราชบัณฑิตยสภาออกความเห็นให้เขียน ะให้เขียนเป็นช่องๆ
เป็นเรื่องๆ โดยยึดเอาพระราชพงศาวดารเป็นหลักฐาน ได้ใช้เค้าเดิมบ้าง
เช่นรูปยทขหัก^๕ แต่เอาพระศษาขารออกเสีย ด้วยเหตุที่การรบบนหลัง
ช้าง^๕ตามพระศษาขาร^๕ที่เกาะกะมิตวิสัย ผู้รบคือกษัตริย์ของนั่งบนคอช้าง
อย่างรูปนั้นจึงจะถูก รูปนั้นเป็นรูปใหญ่อยู่ทางด้านหุ้มกลอง

วัดสุพรรณดาราราม^๕ เป็นวัดต้นสกุลของเรา พระเจ้าอยู่หัว
ทุกพระองค์ทรงสร้างกันตลอดมา พระพุทธยอดฟ้าฯ สร้างพระอุโบสถ
พระนั่งเกล้าฯ สร้างกุฏิถวายพระพุทธเลิศหล้าฯ พระองค์เองทรงสร้าง
การเปรียญ พระจอมเกล้าสร้างพระเจดีย์ พระพุทธเจ้าหลวงมาต่อพระ
วิหารที่พระจอมเกล้าสร้างไว้จนเสร็จ รูปภาพดังกล่าวก็เขียนซ่อมใหม่ใน
รัชกาลพระปกเกล้าฯ

เรื่อง ทำนาทองสนามหลวง

ปัญหา เคยทราบว่ามีทองสนามหลวงนั้นเป็นที่มาแต่รัช-
 กาดพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุไรจึงมาทำนากันกลาง
 เมืองเช่นนั้น.

ตอบ ทองสนามหลวง มีเรื่องขบขันอยู่เรื่องหนึ่ง คือทำนา
 กันทุกปี การทำนากันกลางพระนครคิดถอยขึ้นไปดูว่าทำไมจึงมาทำกันริม
 วังอย่างนั้น ไปพบแบบอย่างในเรื่องมหานิบาต เรื่องพระมโหสถ ว่ามี
 ช้างศึกมาล้อมพระนครประสงค์จะให้อดข้าว พระมโหสถเป็นบัณฑิต เขา
 ข้างลงปลูกในกระบอ กั้นข้าวขึ้นสูง ๆ ส่งไปให้ช้างศึกว่าในเมืองปลูก
 ข้าวได้อย่างนี้ ไม่มีจนอด ช้างศึกเห็นไม่דםประสงค์จึงเลิกทัพกลับไป
 ที่ทำนาริมวัง คือที่ทองสนามหลวงนั้นคงได้เค้ามาจากเรื่องพระมโหสถ
 แต่ข้อสำคัญนั้นหวังจะอดพวกญวนซึ่งคุกคามไทยอยู่ในสมัยนั้นให้เห็นว่า
 ไทยอุดมสมบูรณ์ มีการทำนากระทั่งกลางพระนคร

เรื่อง พระนรินทร์ราย และ พระนิโรคนรินทร์ราย

ปัญหา พระพุทธรูปนรินทร์รายนั้น มีเรื่องอย่างไรจึงประดิษ-
 ฐานอยู่ในวัดธรรมยุติกาย ทุกวัด

ตอบ ในรัชกาลที่ ๔ มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปทองคำองค์หนึ่ง
 เป็นพระสัมมาสมรธาดี ที่ดงศรีมหาโพธิ์ กรมการนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย

(พ.ศ. ๒๓๘๘) ทรงเห็นว่า เป็นทองคำ เมื่อจุดได้ผู้จุดมิได้ยวบหอดมเดี่ยว และเมื่อโปรดฯ ให้เก็บไว้ ณ หอเสด็จธรรมปริศ มีผู้ร้ายลักพระกริ่งทองคำซึ่งรักษาไว้ด้วยกัมไพ พระพุทธรูปนี้ไม่หาย ทรงเห็นเป็นของประหลาด เพราะพ้นอันตรายมาแล้ว ๒ ครั้ง ก็ผู้จุดก็ไม่ทำอันตราย และผู้ร้ายก็ไม่ลักไป จึงทรงพระราชดำริแบบอย่างให้ช่างหล่อพระพุทธรูปหนึ่งองค์มาขึ้นเพื่อรตองตามพุทธลักษณะ หน้าตัก ๕ นิ้วครึ่ง เบื้องหลังมีเรือนแก้วเป็นพุ่มพระมหาโพธิ มีอักษรขอมจำหลักลงในวงกตบัว เบื้องหน้า ๘ เบื้องหลัง ๘ พระคุณนาม แดงพระพุทธรุคุณ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎตั้งคติดอยู่กับฐานชั้นล่างรองฐานพระ ซึ่งเป็นที่สำหรับตั้งหน้าพระ มีท่อนเป็นรูปหัวบัว แดงเป็นที่หมายพระโคตร ซึ่งเป็นโคตมะ สร้างเสร็จแล้วเอาพระพุทธรูปทองคำที่กด้าวใส่ไว้ใต้ฐานชานนามว่า “พระนิรันตราย”

ต่อมาทรงพระราชดำริว่า พระสังฆคณະธรรมยุติกนิกาย ซึ่งทรงสถาปนาขึ้นนั้นแพร่หลาย จนมีผู้ศรัทธาสร้างวัดถวายในนิกายนี้มากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ จึงโปรดฯ ให้ช่างหล่อพระพุทธรูปขึ้น ๑๘ องค์ เท่าจำนวนปีที่เสวยราชย์ เพื่อถวายเป็นที่ระลึกแก่วัดในนิกายนี้ แดงวรกตเดี่ยวก่อน มาถวายวัดในรัชกาลที่ ๕.

ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๘ พระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชปรารภว่า เสวยราชย์มาเท่ากับรัชกาลที่ ๒ จึงโปรดให้ช่างหล่อพระพุทธรูปหนึ่งองค์มาอีกให้ดัดของรวม ๑๖ พระองค์ ชานนามว่า “พระมิโรกนิรันตราย” มีรูปนาคแปลงเป็นมนุษย์ เชิญคตกรกัมพระรูปหนึ่ง เชิญพัชโรกตรูปหนึ่ง อยู่ดองข้าง ๆ ๓ รูป ถวายวัดมหานิกาย ๑๕ องค์ เก็บไว้กับพระนิรันตรายในพระบรมมหาราชวังองค์หนึ่ง และยังอยู่ในวังจนบัดนี้